

004237

VOL. 156

NR. 8

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Noorwegen is een prachtig, leeg land met weinig mankracht. Voorwaartse verdediging is er geen axioma (zie het artikel op blz. 334)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

dr. A. A. Klumper
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
en A. H. C. Thijssen, tel. (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

*Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht
en de Koninklijke luchtmacht* **324**

*Editoriaal:
Andere bezems . . .* **325**

*Prof. dr. G. Teitler:
Marine, generaal Spoor en eerste politionele actie* **327**

*J. J. Vaessen:
De vreemdste grens van Europa* **334**

*G. C. Berkhof:
Gorbatsjovs NEP. Opening tot convergentie of
voortgaande confrontatie? (slot)* **345**

*R. F. de Ruyter:
Copperhead, slimme artilleriemunitie* **352**

*Meningen van anderen:
Materieellogistiek in bedrijf — Hoger onderhoud,
een zaak voor derden?* **355**

*Antwoord op meningen van anderen:
Materieellogistiek in bedrijf — Hoger onderhoud,
een zaak voor derden?* **358**

*Vakpers:
Westduitse landmacht en moderne technologie* **360**

Boeken **361**

Regels voor kopijverzorging **363**

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 86003 (53/80) / LuO 86512 (53/81). Marinemedaille (herdruk, december 1986).

LaO 86013 (86/8). Voorrangsaanwijzingen voor diensttelefoongesprekken.

LaO 86015 (51.2/132) / LuO 86513 (51.2/94). Districtsbeschikking 1987.

LaO 73012 (55.71/15) / LuO 73512 (55.71/14). Regeling huisvestingsbemiddeling en duur der emolumenten (herdruk, december 1986).

LaO 78004 (55.17/88) / LuO 78503 (55.17/85). Regeling financiële voorzieningen na verplaatsing militairen land- en luchtmacht 1977 (herdruk, december 1986).

LaO 86013 (86.8). Voorrangsaanwijzingen voor diensttelefoongesprekken (herdruk, januari 1987).

LaO 86014 (51.2/133). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof

voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht.

LaO 86016 (86/14). Telecommunicatieaangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

LaO 87001 (91.6/7) / LuO 87501 (91.6/7). Contacten met militaire en burgerlijke autoriteiten in het buitenland.

LaO 55.17/52 (62035) / LuO 55.17/50 (62540). Verplaatsingskostenbesluit 1962.

LaO 78016 (81.44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, mei 1987).

LaO 87003 (55.1/9av) / LuO 87503/9as). Wijziging boekwerk Regeling inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht (50e wijziging).

LuO 87502 (57/62). Regeling identiteitsbewijzen krijgsmacht.

LuO 87504 (57/62a). Uitvoeringsbepalingen voor de Koninklijke luchtmacht met betrekking tot het identiteitsbewijs krijgsmacht.

Lumed 503-87 (78/187). Universitaire studien.

Lumed 505-87 (87/188). Accountancyopleiding.

Lamed 004-87 (55.3/252). Aanvullende regeling deelneming aan de internationale vierdaagse afstandmarsen voor 1987.

Lamed 005-87 (55.3/253) / Lumed 508-87 (55.3/252). MCAM 15-uursrit 1987.

Lumed 507-87 (55.3/251). Gegevens voor de deelnemers aan de internationale vierdaagse afstandmarsen 1987.

Lumed 509-87 (23.1/760). Commissie van advies inzake opleiding tot officier voor speciale diensten van de Koninklijke luchtmacht.

Lacirc 001-86 (55.72/2). Aanwijzing van gebieden met tropische temperaturen.

Lacirc 002-86 (15/7). Personenvervoer in shelters.

Lacirc 001-87 op VS 2-1100 (86/1a). Bureau-netaansluitingen en ontsperde aansluitingen op militaire telefooncentrales.

Lacirc 002-87 op VS 2-1100 (75/24). Bedrijfszelfbescherming binnen de Koninklijke landmacht.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op maandag 21 september 1987 te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar dr. A. J. J. Ooms, directeur Prins Maurits Laboratorium HDO/TNO, een inleiding zal houden over

Wapenbeheersing

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie d. t. v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, geb. 110, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; tel. tijdens diensturen (070) 16 68 99.

Andere bezems . . .

Het voor u liggende nummer van de Militaire Spectator is het eerste, in een (waarschijnlijk lange) reeks, dat verschijnt onder verantwoordelijkheid van een nieuwe hoofdredacteur. De afgetreden hoofdredacteur, brigade-generaal b.d. P. L. Hoervers, is van mening dat het hoofdredacteurschap dient te worden uitgeoefend door een actief dienend officier, iemand die nog met beide benen in de praktijk van het militaire leven staat. Vandaar dat hij na een korte interimperiode ook deze functie heeft overgedragen. Kennelijk worden aan een directeur van de Hogere Krijgsschool de vereiste kwaliteiten voor een dergelijke functie toegeschreven; hetgeen ook nu weer moet worden bewezen.

In zijn eerste editoriaal, „Nieuwe bezems? . . .”, in het februarinummer van 1985 sprak de toen kersverse hoofdredacteur zijn bezorgdheid uit over de geringe animo tot publiceren. Hij schreef:

De Nederlandse militair is in het algemeen geen schrijver, geen publicist. En mocht dat wel het geval zijn dan worden die kwaliteiten vaak — om het maar voorzichtig te zeggen — benut tijdens de uitoefening van de militaire functie, waardoor de lust tot het leveren van een vrijwillige bijdrage aan de Militaire Spectator sterk vermindert.

Het is de bijzondere verdienste van bgen Hoervers geweest dat hij aan die sterke afhankelijkheid van „vrijwillige bijdragen” een beleid heeft toegevoegd waarin jaarlijks — met toestemming van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten — de ondercommandanten wordt verzocht publikaties te doen verzorgen over specifiek genoemde onderwerpen, behorende tot hun (deel)functiegebied. Bij de KLu geldt een soortgelijke — zij het minder geformaliseerde — opzet. Dit functioneert thans redelijk succesvol; redelijk omdat, alle goede bedoelingen ten spijt, het resultaat nog wel eens achterblijft bij de verwachtingen. Het gevaar van een dergelijk systeem is, anderzijds, dat anderen zouden kunnen menen dat op eigen initiatief geschreven artikelen niet meer nodig zouden zijn. Het tegendeel is waar!

Ook heeft bgen Hoervers gedurende zijn periode als hoofdredacteur de activiteiten van de redactie sterker gestructureerd, zodat thans sprake is van een gecoördineerd optreden van een goed samenwerkend team.

Kortom, redenen te over om de vorige hoofdredacteur vanaf deze plaats, ook en vooral namens de lezers, te danken voor zijn niet aflatende inzet, zijn enthousiasme, zijn werklust en zijn initiatieven. Immers — en dat wordt vaak onvoldoende beseft — een militair vakblad als het onderhavige komt maandelijks niet zomaar uit de lucht vallen. Integendeel, ook hier geldt de bekende regel: 10% inspiratie en 90% transpiratie.

Er is dan ook geen aanleiding een andere redactionele koers te gaan volgen; het uitgestippelde beleid voldoet uitstekend, het is nu zaak dit verder uit te bouwen. Vandaar ook de titel van dit editoriaal: er hoeft niet te worden schoongeveegd, een andere bezem is voldoende.

Toch is bezinning op de inhoud van de Militaire Spectator van tijd tot tijd op zijn plaats. De aflossing van de wacht is wellicht zo'n moment.

In een militair vakblad als het onze zouden publikaties moeten verschijnen met onderwerpen uit de volgende gebieden.

- Het operationele gebied (in de uitgebreidste betekenis van het woord).
- Militair management en bestuurskunde.
- Externe invloeden, d.w.z. alles wat zich welis-

waar buiten de defensieorganisatie afspeelt, maar met een (in)directe invloed op, of gevolgen voor, deze organisatie.

— Algemeen militair-vormende onderwerpen; in feite al hetgeen niet direct kan worden ondergebracht bij een van de overige gebieden.

Daarbij moet tevens worden bedacht dat de Militaire Spectator in zijn algemeenheid aantrekkelijk en interessant dient te zijn voor alle officieren van land- en luchtmacht.

Dat gezegd hebbende kunnen twee zaken worden geconstateerd.

Hoewel een exacte indeling in een van de vier geschetste gebieden vaak wat kunstmatig is, blijkt na een verkenning van enkele jaargangen dat publikaties over operationele en algemeen vormende onderwerpen de boventoon voeren. Onderwerpen uit de twee overige gebieden blijven daarbij achter, met een duidelijk negatieve trend voor het gebied „externe invloeden”, hetgeen een bedenkelijke ontwikkeling is. Meer dan ooit wordt de vrijheid van handelen van de defensieleiding beperkt en het beleid wordt mede bepaald door politieke, economische en strategische overwegingen, gezien uit zowel nationale als internationale en bondgenootschappelijke optiek. Meer dan ooit zou dat voor het professionele militaire personeel aanleiding moeten zijn zich in die onderwerpen te verdiepen. De Militaire Spectator zou daarbij een rol kunnen (en wellicht moeten) spelen.

Ook is mij gebleken dat bij de jonge subalterne officieren slechts een geringe belangstelling bestaat voor de Militaire Spectator. Dat is overigens niet verwonderlijk, want er valt maar weinig in te lezen, waarmee zij in hun dagelijks functioneren iets kun-

nen doen. Men vindt in het algemeen de artikelen wel interessant, maar het zijn vaak onderwerpen en problemen op een niveau dat (nog) niet het hunne is. Mij dunkt dat er behoefte bestaat aan (meer) artikelen voor de lezers die functioneren op compagnies- en pelotonsniveau. Daarin zouden praktische (en vaak alledaagse) onderwerpen van allerlei aard aan de orde moeten worden gesteld en mogelijke oplossingen en slimigheidjes worden aangedragen. Bij de eenheden is vaak een enorm brok vernuft en inventiviteit aanwezig, soms zelfs opgenomen in oefenaanwijzingen, oefenstukken, onderdeelpublicaties e.d.; laat anderen daarvan meegenieten en niet steeds opnieuw het wiel uitvinden. Kortom, publiceer dit soort zaken! Wellicht dat zodoende ook een bijdrage kan worden geleverd aan het vastleggen en overdragen van vakkennis en ervaring, één van de zwakke punten in ons bedrijf.

Uiteraard zullen die publikaties van een ander gehalte zijn dan die welke nu in de Militaire Spectator verschijnen; ze zijn dan ook gericht op een andere doelgroep. Een doelgroep die tot heden, hoewel ze ruim 50% van het lezersbestand uitmaakt, wat karig is bedeed. Officieren van parate en opleidingseenheden, het woord is thans aan u. Laat eens wat horen! Wellicht dat commandanten bereid zijn het vaak noodzakelijke duwtje te geven.

De redactionele koers wordt derhalve niet veranderd, hooguit wat verfijnd. Wij richten ons op een Militaire Spectator waarin regelmatig alle relevante gebieden op evenwichtige wijze aan de orde zullen komen en waarin zoveel mogelijk lezers iets van hun gading zullen vinden.

Tenminste, als u ons daartoe in staat stelt! . . .

prof. dr. G. Teitler

hoogleraar militaire geschiedenis KIM

Marine, generaal Spoor en eerste politionele actie

juli-augustus 1947

De Koninklijke marine heeft bij de naoorlogse poging tot gezagsherstel in Indië een merkwaardige plaats ingenomen. De beide militaire hoogtepunten uit dat streven zijn voor een deel aan haar voorbijgegaan. De twee politionele acties vielen in hoofdzaak toe aan het leger (KNIL en Koninklijke landmacht). De Mariniersbrigade vormde daarbij, in operationeel opzicht, onderdeel van die legermacht. De bijdrage van de marine aan het gezagsherstel bestond allereerst uit het bestrijden van smokkel. Daarnaast had zij de export van de opstand naar rustige gebieden tegen te gaan. Dat patrouillewerk kende geen pauzes. Tijdens de beide acties kreeg zij voorts gelegenheid ook andere opdrachten uit te voeren. Vergeleken echter met de inzet van legereenheden bleef haar taak beperkt. Gold deze bescheiden rol de uitvoering van de acties, ook bij hun voorbereiding stond de marine op de tweede rij. Haar bijdrage aan de besluitvorming bleef beperkt tot ondergeschikte punten. Hoe en waar marine-eenheden moesten worden ingezet, werd haar in grote lijnen door de legerleiding meegedeeld. Toch is het van belang de positie van de marineleiding te bepalen. Het commentaar op de politionele acties van veel betrokken politici en burgerambtenaren is inmiddels bekend geraakt. Het oordeel van de marinetop bleef tot nog toe grotendeels in het duister. Dit artikel beoogt ten aanzien van de eerste politionele actie hierop enig licht te werpen.

De plannen

De uitwerking van het in november 1946 beklonken akkoord van Linggadjati tussen Nederland en de Indonesische Republiek belandde in de lente van 1947 in een impasse. Door zijn netelige financiële positie gedwongen, begon Nederland nu naar een militaire oplossing uit te zien.¹ Al snel be-

gonnen plannen hiertoe in legerkring te circuleren. Twee mogelijkheden stonden open. In de eerste zou Nederland zich beperken tot het bezetten van delen van Java en Sumatra. Bij het overwegen van deze aanpak speelde een tegenvallende troepensterkte de legerleiding parten. Bovendien hield zij er rekening mee dat een ambitieuzer opzet op binnenlandse politieke tegenstand zou stuiten. Ondanks deze tegenvallers besloot de legerleiding toch ook een maximumplan te ontwerpen. Doel daarvan was de ogenblikkelijke bezetting van de Republikeinse centra Djocjakarta en Soerakarta op Midden-Java. Was hiermee de vijand de rug gebroken, dan zou vervolgens heel Java (en later Sumatra) kunnen worden bezet. In dit laatste plan stond dus het politiek belangrijke Midden-Java voorop. In het eerste plan werd aan het economisch interessante West- en Oost-Java voorrang gegeven (althans aan sommige delen ervan). Werd het eerste plan van de codenaam „Amsterdam” voorzien, het tweede kreeg „Product” als etiket toegemeten. Tot slot overwoog de legerleiding een koppeling tussen de beide mogelijkheden. Het resultaat daarvan was „Rotterdam”. Deze operatie zou als „Product” beginnen en na afronding daarvan zou men de doelen van „Amsterdam” nastreven.²

Bij al die varianten stond de legerleiding een zg. „speerpuntenstrategie” voor ogen. Geplaagd door een tekort aan troepen, wenste de legercommandant, generaal S. H. Spoor, onderscheid te maken tussen een operatie- en een zuiveringsfase. Zelfs bij het beperkte plan „Product” viel zijns in-

¹ C. Smit — *De liquidatie van een imperium*. Amsterdam (1962) hfdst. 4; H. L. Zwitzer — Documenten betreffende de eerste politionele actie. *Bijdr. SMG/LAS*, Den Haag (1983) 48-61.

² Zie voor de ontwikkeling van deze plannen: *Ontwerpschema operatiën Java*, d.d. 15 jan. 1947, opgesteld door de plv. chef GS in Indië; en: *Operationele directieven*, d.d. 16 juni 1947, opgesteld door de chef GS in Indië, Alg. Rijksarchief Den Haag, coll. D. C. Buurman van Vreeden, nr 81.

Generaal S. H. Spoor (foto SMG/LAS)

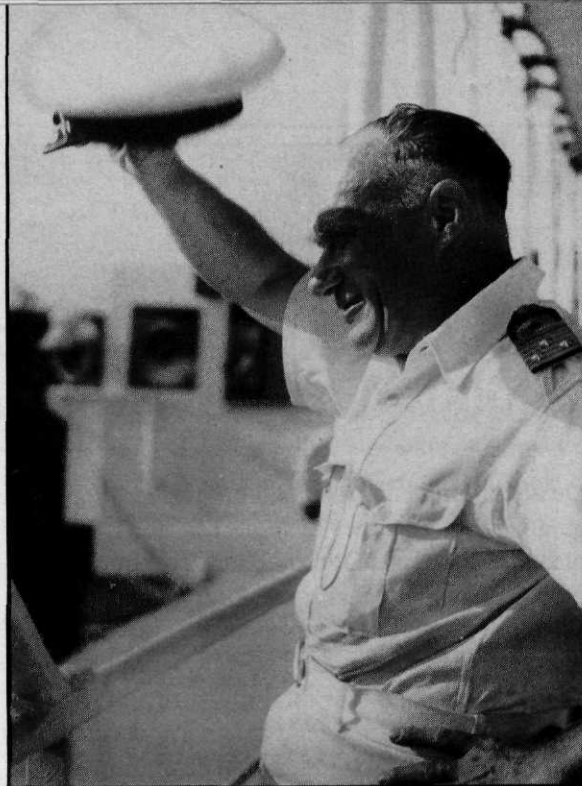
ziens aan deze opzet niet te ontkomen. Optrekken over een breed front was, spijtig genoeg, uitgesloten. De oprukkende troepen zouden naast en achter zich dan ook nog een aanzienlijke vijandelijke macht moeten dulden. Pas in tweede aanleg — tijdens de pacificatieronde — zou die tegenstand worden opgeruimd.³ Op dit punt verschilden de plannen niet van elkaar. Elders echter gaapte tussen „Product” en „Amsterdam-Rotterdam” een tamelijk grote afstand. Naarmate het overleg met de Republiek stroever verliep, werd het tijd een keuze te maken. In Indië werd daarbij uiteindelijk besloten tot een gefaseerde opmars („Rotterdam”) naar het hart van de Republiek.

De directeur van Economische zaken, E. J. Hoogstraten, zou overigens met minder al tevreden zijn geweest.⁴ Tegen diens voorkeur echter voor „Product” kantten zich niet slechts de militairen. Ook de voorzitter van de ten behoeve van de onderhandelingen met de Republiek in Indië vertoevende Commissie-Generaal, prof. dr. ir. W. Schermerhorn, helde over tot die afwijzing.⁵ De commandant zeemacht, vice-admiraal A. S. Pin-

³ Deze speerpuntstrategie is uitvoerig belicht in: P. Groen — *Ceterum censeo Djocjakarta esse delendam* (voordr. congres De politionele acties, Den Haag, 27/28 nov. 1986).

⁴ A. S. Pinke — *Dagboek*. Alg. Rijksarchief, coll. A. S. Pinke (43)105.

⁵ Pinke (4)106; voorts: J. Bank — *Katholieken en de Indonesische revolutie*. Baarn (1983)hfdst. 11, 12; C. Smit (red) — *Het dagboek van Schermerhorn*, dl 2. Groningen (1970).

Vice-admiraal A. S. Pinke (foto afd. Mar. hist. Marinestaf)

ke, wenste zelfs een lans voor „Amsterdam” te breken. Naar eigen zeggen kreeg hij hiervoor geen steun van Spoor. Volgens Pinke achtte de legercommandant „Amsterdam”

*... militair een waagstuk. Het zou wel gelukken maar zeker was hij er niet van, zodat hij aan de actie in etappes (dus actie „Rotterdam”) de voorkeur gaf. Daarmee was natuurlijk de actie „Amsterdam” van de baan.*⁶

De Indische top had zich zo voor „Rotterdam” uitgesproken. Spoors opvattingen moeten daarbij van doorslaggevende betekenis zijn geweest. Van civiele zijde had zich alleen de directeur van Economische zaken voor „Product” uitgesproken. De luitenant-gouverneur-generaal, dr. H. J. van Mook, en Schermerhorn hielden, net als de militairen, de blik op Djocja gericht.

Deze eensgezindheid bestond bepaald niet in de boezem van de Nederlandse regering. KVP-ministers konden zich nog in het Indische voorstel vinden. Hun PvdA-collega's ging het te ver. Ter nadere oriëntatie vaardigden beide groepen een voor de hand liggende vertegenwoordiger naar Indië af: minister-president L. J. M. Beel zou voor de KVP kunnen spreken, minister van Overzeese Gebiedsdelen J. A. Jonkman voor de PvdA.⁷ Tegenover dit tweetal hield de legercommandant

⁶ Pinke (4)107.

⁷ Bank (5)hfdst. 11, 12.

Luitenant-GG dr. H. J. van Mook (foto SMG/LAS)

vast aan een doorstoten naar Midden-Java als ideale oplossing. Evenzeer bleef hij hierbij een twee-fasenaanpak bepleiten. Voorts gaf hij toe dat wie genoeg wilde nemen met een gunstiger onderhandelingsklimaat, wel met minder toe kon. De legercommandant bepaalde dat „Product” voldoende moest zijn om in die beperkte opzet te slagen. Na zo de alternatieven nog eens scherp te hebben omlind, liet Spoor de besluitvorming aan de politici over. Jonkmans standpunt, dat zijn partij een vernietiging van de Republiek niet voor haar rekening kon nemen, beslechtte het pleit. Alleen op straffe van een kabinetscrisis zou de KVP haar voorkeur voor drastischer maatregelen nu nog kunnen doorzetten. Die prijs bleek haar te hoog.⁸

Hoewel de legercommandant „Rotterdam” als ideaal bleef beschouwen, legde hij zich nu bij een beperkte actie neer. Van al te veel inschikkelijkheid was trouwens geen sprake. Behalve economische overwegingen zat immers bij „Product” ook de wens voor de Republiek tot onderhandelingsconcessies te dwingen. Mocht dat doel niet worden bereikt, dan viel te escaleren. Dan moesten de Republiek extra duimschroeven worden aangedraaid; dan diende, kortom, wat als „Product” was begonnen te eindigen als „Rotterdam”.

⁸ Deze besluitvorming komt aan de orde in 7; zie ook: Groen (3)¹⁵ (onverkorte versie) en Smit (5)¹ dl 2.

Spoor, die zich hiervan altijd al een voorstander had getoond, zal dit vervolg in zijn berekening hebben betrokken. Geen wonder dat hij bij uitblijvende Republikeinse concessies al snel voor „Rotterdam” ging pleiten. Was operatie „Product” op 21 juli 1947 begonnen, al op de 25e van die maand gaf de legercommandant bevel alles voor „Rotterdam” in gereedheid te brengen. Na enige aarzeling — op louter praktische gronden — ging de luitenant-gouverneur-generaal hiermee akkoord. Vervolgens werd de regering in Den Haag van deze ontwikkeling in kennis gesteld.⁹

Al snel echter liet het kabinet weten een afronding

De belangrijkste plaatsen op Java

op basis van „Rotterdam” niet te aanvaarden. De oude tegenstelling tussen KVP en PvdA speelde het weer parten. Bovendien gaf buitenlandse interventie aan het oordeel van die laatste partij extra gewicht. Zowel de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties als de regering van de Verenigde Staten lieten weten de actie te willen zien beëindigd. Kritiek uit Batavia ten spijt, meende de regering zich tegen die internationale druk niet te kunnen verzetten.¹⁰ De commandant zeemacht herinnerde zich later, dat dit besluit hem, Van Mook en Spoor tijdens een driegesprek verraste:

Gedurende dit gesprek, ik meen dat het op 2 of 3 augustus was, ging de telefoon. Aan de andere zijde was Mr. Jonkman, minister van Overzeese Gebiedsdelen. Na een kort gesprek smeed Dr. Van Mook de telefoon neer: „heren het gaat niet. Jonkman staat te huilen aan de telefoon. Hij zegt dat als wij doorgaan het Vaderland te gronde gaat. Het kan dus niet. Trouwens als wij het wel doen, zou ik dan enige politieke steun uit Nederland krijgen?”¹¹

Op 4 augustus kregen de Nederlandse strijdkrachten opdracht het vuren te staken. Aan alle onzekerheid was echter nog geen einde gekomen. Een Amerikaans aanbod te bemiddelen in het Ne-

⁹ Groen (3)¹⁸⁻²⁰; P. J. Drooglever en M. J. B. Schouten (eds) — *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1945-1950*, dl 10. Den Haag (1982)39-42, 74-76.

¹⁰ Bank (5)¹ hfdst. 11, 12.

¹¹ *Overzicht van de gebeurtenissen in verband met het stopzetten van de eerste politionele actie* (z.d.). Alg. Rijksarchief, coll. Pinke (34).

derlands-Republikeinse geschil moest nog worden uitgewerkt. Wachtte de regering in Den Haag deze ontwikkeling af, Van Mook wilde van de gehele bemiddeling niets weten. Gesteund door de legercommandant zette hij zich nu eens te meer in voor een opmars naar de Vorstenlanden. Even zelfs zag hij zich voor de keus gesteld ontslag te nemen, dan wel zonder machtiging tot actie over te gaan. Hangende een beslissing kreeg Spoor toestemming nadere voorbereidingen te treffen voor de uitvoering van „Rotterdam”.¹²

De Indische top was vastbesloten de Republiek niet langer als onderhandelingspartner te aanvaarden. Zij diende te worden vernietigd en een bijgewerkte versie van „Rotterdam” werd dan ook „Cato” gedoopt. Even leek de Nederlandse regering voor de verlokking van zo'n drastische ingreep te bezwijken. Het afwijzende front van de PvdA-ministers begon barsten te vertonen. Minister P. Lief tinck (financiën) besepte beter dan wie ook dat Nederland een slepend conflict niet kon volhouden. „Cato” kwam aan die zorg tegemoet en Lief tinck leek voor deze overweging te zwichten. Opnieuw echter staken de VS een spaak in het wiel. Op 22 augustus lieten zij weten Nederland in geval van een opmars naar Djocja via de Veiligheidsraad met sancties te treffen. Operatie „Cato” was daarmee van de baan. Enkele dagen later legde de Indische top zich bij deze afwijzing neer.¹³

Het marinestandpunt

Na dit korte overzicht van de verwickelingen rond de eerste actie, nu aandacht voor de marine. Bepalend voor haar optreden was de wens zich zo spoedig mogelijk uit Indië terug te trekken.¹⁴ De politieke leiding van de marine was al geruime tijd de mening toegedaan dat aan de vooroorlogse binding van dit krijgsmachtdeel met Indië grote bezwaren kleefden. Vooral om strategische redenen wenste zij aan die band een einde te maken. De

marine moest een strikt uit Nederland bestuurde organisatie worden, losgekoppeld van iedere regionale defensie. Haar taak lag op de oceanen, haar hoofdopdracht was de koopvaardijbescherming. Het formeren van smaldelen, rechtstreeks onder de bevelhebber der zeestrijdkrachten, kwam aan die opzet tegemoet. Dat de marine in Indië nog steeds aan het opperbevel van de luitenant-gouverneur-generaal was gebonden, sloot vanzelfsprekend niet bij deze verlangens aan. Dat doorkruiste de lijn van de Haagse leiding en hield de marine af van haar strategische hoofdtaak.

Organisatorisch en financieel zat er niets anders op dan de zeemacht uit het Indische bestel te lichten. De (puur Indische) Dienst van Scheepvaart had het gat te vullen dat een dergelijke ingreep zou slaan. Uiteindelijk moest de marine nog slechts via enkele bases contact met Indië onderhouden. Ook in dat opzicht evenwel kon van een echte binding geen sprake meer zijn. Die bases waren gedacht als strikt Nederlandse enclaves in Indisch gebied. De marine was daar baas in eigen huis. Zij nam daarmee nog geen verplichtingen op zich ten aanzien van de regionale Indische defensie. Tegen de achtergrond van deze verlangens behoeft het ons niet te verbazen, dat de marineleiding het Indisch-gezagsherstel met gemengde gevoelens bezag. Erg lang zou dit proces volgens haar niet mogen duren. Aan het schaarse beschikbare personeel en materieel werd nu een strategisch twijfelachtige bestemming gegeven. Belangrijker zaken, als de smaldelen, kwamen zo in de knel. Bovendien ontstond nu weer een organisatorische band met, en financiële afhankelijkheid van Indië. Hiervoor was in de nieuwe marine geen plaats.

De commandant zeemacht in Indië had zich in eerste instantie met deze visie akkoord verklaard. Geleidelijk aan echter „ver-Indische” hij. Voor de praktijk van het gezagsherstel geplaatst, besepte vice-admiraal Pinke, dat dit een aanzienlijke marine-investering vergde. Van een vroegtijdig zich hieraan onttrekken kon geen sprake zijn. Zonder ter zee intensief te patrouilleren vielen (wapen)smokkel en infiltratie niet te bestrijden. De militaire eisen die dat patrouilleren stelde, strookten bovendien niet met het afschuiven van die taak aan de civiele Dienst van Scheepvaart. Zo viel, vond Pinke, niet eraan te ontkomen hierbij marinemiddelen in te zetten. Dat de smaldeelop-

¹² Groen (3)20-23; Bank (5)hfdst. 12.

¹³ Bank (5)hfdst. 12.

¹⁴ Het thans volgende betoog steunt op een groot aantal brieven in de collectie Pinke (Alg. rijksarchief); afzonderlijke verwijzingen blijven hier achterwege, als voorbeelden slechts: brief Pinke aan ltadm C. E. L. Helfrich (BDZ) van 29 mei 1947 (X 4/1/3), en: brief J. J. A. Schagen van Leeuwen, minister van marine, aan CZM van 13 juni 1947 (zeer geheim, persoonlijk). Alg. Rijksarchief, coll. Pinke (19), (18).

bouw hiervan te lijden kreeg, was natuurlijk pijnlijk. Aan het behoud van Indië kwam om economische en financiële redenen echter absolute voorrang toe. Het vormen van smaldelen moest, als lange-termijninvestering, hiervoor voorlopig maar wijken.

Dat Pinke de minister van marine J. J. A. Schagen van Leeuwen van de juistheid van deze volgorde niet kon overtuigen, plaatste hem in een lastig parket. Keer op keer kreeg de commandant zeemacht uit Den Haag te horen dat de patrouilletaak een krijgsmachtdeel niet paste. Dat was politiewerk en kwam de Dienst van Scheepvaart toe. De marine zou zich juist van Indië moeten losmaken om zich op haar strategische hoofdtaak te concentreren. Pinke kwam zo steeds meer in de knel. Voortdurend werd hij heen en weer geslingerd tussen de eisen die Van Mook en generaal Spoor aan hem stelden en de wensen van de eigen minister. Geen wonder, dat hij zo snel mogelijk van dit dilemma verlost wilde zijn. Geen wonder ook, dat hij zich meestal uitsprak voor het kortsluiten van het tijdrovende gezagsherstel. Geen wonder voorts, dat hij de Republiek liever vandaag dan morgen zag verdwijnen. Vaker nog dan de legerleiding hield de vice-admiraal zo vast aan een harde lijn: de Republiek moest worden vernietigd.¹⁵ De opvattingen van zijn minister vormden niet de minst belangrijke aansporing tot die krasse stellingname.

In het kader van de eerste politionele actie waren de volgende taken aan de marine toebedeeld.¹⁶ Allereerst werden alle territoriale wateren rond Java (behalve aan de Zuidkust) voor scheepvaart verboden. Slechts de lokale visserij was vrijgesteld van dat verbod, dat zich na enkele dagen ook tot een deel van Sumatra's Oostkust ging uitstrekken. Behalve het controlewerk, dat dit verbod meebracht, verleende de marine met schepen en vliegtuigen vuursteun bij de landingen van mariniers op Oost-Java. Van de bezetting door marine-landingsdetachementen van diverse havens werd echter afgezien. Dit soort acties bracht volgens Pinke te veel risico mee voor het nu eenmaal in andere richting gespecialiseerde marinepersoneel. Zoals gezegd, deze inbreng was bescheiden. Bij

¹⁵ Zie Pinke (4)107.

¹⁶ Pinke (4)108-113.

¹⁷ Pinke aan bevelhebber der zeestrijdkrachten, 17 juni 1947 (X 4/1/5), afd. Maritieme historie Marinestaf, coll. Helfrich, doos 4.

Luitenant-admiraal C. E. L. Helfrich (foto SMG/LAS)

de aanloop tot de actie had Pinke zich echter wél gepasseerd gevoeld.¹⁷ Bij diverse vergaderingen was van de militaire top alleen de legercommandant uitgenodigd, een buitensluiting waaraan Pinke zich heftig stoorde. Een dreigement — kort voor de actie geopperd — zijn ontslag in te dienen, werd door de minister van marine echter van tafel geveegd.¹⁸ Door de bevelhebber der zeestrijdkrachten, luitenant-admiraal C. E. L. Helfrich, kreeg Pinke trouwens een hart onder de riem gestoken. Onomwonden sprak Helfrich zijn voorkeur uit voor de acties „Amsterdam” en „Rotterdam”:

Als we slaan, sla dan dóór. Schei in Godsnaam niet halverwege uit, want dan komt er een nieuwe wapenstilstand en nieuwe onderhandelingen. Dat tijd- en geldverlies kan Nederland niet meer dragen.

Zo schreef hij de commandant zeemacht.¹⁹ Ook om ingrijpen door Engeland en Amerika onmogelijk te maken was met de actie haast geboden. Hierboven is al uiteengezet, dat Pinke het met zo'n betoog van harte eens was. Voor de operaties „Product”, „Rotterdam” en „Amsterdam” geplaatst, wenste hij de laatste te zien uitgevoerd. De legercommandant, die dat alternatief ten gunste van „Rotterdam” liet vallen, kwam dan ook niet op de lijn van Pinke terecht. Later meende de

¹⁸ Zie: telegram Pinke aan Helfrich, 15 juli 1947, en telegram minister van marine aan Pinke, 16 juli 1947. Afd. Maritieme historie Marinestaf, coll. Helfrich, doos 4.

¹⁹ Helfrich aan Pinke, 17 juli 1947 (persoonlijk). Afd. Maritieme historie Marinestaf, coll. Helfrich, doos 4.

commandant zeemacht Spoor hierover een verwijt te moeten maken. Terugblikkend op de gebeurtenissen, schreef Pinke:

*M.i. heeft Spoor zich (. . .) bij zijn verwerping van „Amsterdam” (. . .) niet doen kennen als een waarlijk veldheer (. . .) Hij was ontegenzeggelijk een groot organisator en hoofd van zijn departement van Oorlog, mischien een goed politicus, maar als veldheer faalde hij.*²⁰

Dit harde oordeel over de legercommandant lijkt niet terecht. Wijsheid achteraf heeft Pinke hierbij parten gespeeld. Bovendien was van zijn kant een slecht geheugen in het spel. Men mag in elk geval niet vergeten, dat ook hij zelf in juli 1947 bereid was met minder dan „Amsterdam” genoegen te nemen. In operatie „Product” bleek de commandant zeemacht zich toen, volgens eigen zeggen, zeer goed te kunnen vinden. Schrijvend aan de maritiem commandant Soerabaja, kapitein ter zee C. J. W. van Waning, merkte Pinke op een beperkte actie de juiste aanpak te achten. In de eerste plaats omdat de kracht voor een ambitieuzer opzet ontbrak (dat was nu precies wat ook Spoor tot voorzichtigheid noopte). Ten tweede omdat zo'n aanpak maritieme middelen vrijliet voor inzet bij Sumatra.²¹

Na enkele dagen actie voeren in het kader van „Product” bleken wel de economische, maar niet de politieke doelstellingen te zijn gehaald. Van Mook, Spoor en Pinke werden het nu gedrieën erover eens dat de stap naar „Rotterdam” moest worden gezet. Al snel echter uitte de marinotop opnieuw ernstige kritiek op de legercommandant. Spoor was aan het treuzelen, meende de bevelhebber der zeestrijdkrachten. Bovendien was het aan de generaal te wijten als de Nederlandse regering nu moeite ermee had van „Product” naar „Rotterdam” te gaan. Helfrich stelde:

*Spoor heeft een grote fout gemaakt de actie op W. en O. Java aan te prijzen als Djocja niet kon doorgaan. Als militair had hij moeten zeggen: „Djocja of niets!”, maar geen politieke slimheidjes. Mijn bezwaar tegen Spoor is altijd geweest, dat hij te veel diplomaat was en politiek dacht. Dat wreekt zich nu.*²²

Ook Pinke huldigde die opvatting ten aanzien van

²⁰ Verslag bespreking dr. N. Boon met A. S. Pinke, 25 apr. 1963. Alg. Rijksarchief, coll. Pinke (15).

²¹ Pinke aan Van Waning, 29 juli 1947 (zeer geheim, persoonlijk). Alg. Rijksarchief, coll. Pinke (21).

²² Helfrich aan Pinke, 1 aug. 1947 (persoonlijk). Alg. Rijksarchief, coll. Pinke (19).

de legercommandant. Begin augustus — stelde hij later — was een vlotte overgang van „Product” naar „Rotterdam” nog mogelijk geweest.²³

*Een dergelijke stoot zonder geconcentreerde troepen dadelijk gereed voor de opmars lag echter niet in het karakter van Spoor.*²⁴

De legercommandant toonde zich volgens Pinke opnieuw geen groot militair. Voorzichtigheid was bij hem troef. Een omslachtige hergroepering moest aan een opmars naar Djocja voorafgaan. „Rotterdam” zou zo niet vóór 6 of 7 augustus kunnen beginnen. Pinke dacht hierover naar eigen zeggen anders. Hij beweerde bovendien uit de legerotop te hebben vernomen dat 4 augustus geen enkel probleem zou hebben opgeleverd.²⁵ Als Pinke echter heeft gemeend dat snel reageren de Nederlandse regering op het spoor van „Rotterdam” zou hebben gezet, gaf hij zich over aan dromen. Druk op die regering werd immers genoeg uitgeoefend. Een militair voldongen feit zou de situatie bepaald niet hebben opgehelderd. Pinkes instelling hier afwegend tegen die van Spoor, lijkt een citering van Schermerhorns vergelijking de moeite waard:

*Pinke is nu eenmaal een vreemde figuur, die aan de ene kant van een sympathieke eerlijkheid is, maar waarvan ik aan de andere kant moet zeggen dat hij in deze gecompliceerde wereld van Indonesië volstrekt onbruikbaar is. Het contrast met Spoor was zeer opmerkelijk.*²⁶

Voor de goede orde: Schermerhorn vergeleek de beide hoge militairen in hun hoedanigheid van politiek adviseur. Op geen enkele wijze mag uit zijn stelling een oordeel over Pinke als vlootvoogd worden afgeleid.

Een beoordeling

Al met al waren de admiraals Helfrich en Pinke in de legercommandant nogal teleurgesteld. Bij dit oordeel enkele kanttekeningen. Op Spoors beleid is bepaald wel het een en ander af te dingen. Vooral zijn „speerpuntstrategie” — met haar miskenning van de kracht van het Indonesisch volksverzet — doet merkwaardig aan.²⁷ Juist op dit kernpunt vielen echter de beide vlagofficieren hem niet

²³ Zie 20.

²⁴ Zie 11.

²⁵ Zie 11.

²⁶ Smit (5)752.

²⁷ Groen (3)23-27.

af. Integendeel, veel meer nog dan de legercommandant bezondigden zij zich aan dit speerpuntdenken. Sneller dan Spoor voor mogelijk hield, wensten zij Djocja te bezetten. Beiden verkeerden in de stellige verwachting, dat met die stap de Republiek ten dode was gedoemd. Minder nog dan de generaal brachten zij zo begrip op voor de aard en organisatie van het Indonesische nationalisme. In de tweede plaats valt op, dat de commandant zeemacht zich af en toe een oordeel aanmatigde over operationeel-technische zaken, die bepaald niet tot zijn competentie behoorden. Daarbij komt, dat hij jaren later vergat te noteren dat hij in juli 1947 Spoors inzichten omtrent de ontoereikendheid van de Nederlandse krachten voor „Amsterdam” had gedeeld.

Dat Pinke zich ook naderhand op zijn „gelijk” inzake die operatie bleef beroepen, spreekt trouwens boekdelen. De tweede politionele actie bracht immers een verlaat „Amsterdam”. De rug van de Republiek werd echter niet erdoor gebroken, terwijl de Nederlandse standvastigheid opnieuw onder internationale druk bezweek. Terugkijkend op de eerste had Pinke uit de teloorgang van de tweede actie, wijze lessen kunnen putten. Kennelijk kwam hij daaraan niet toe. In de derde plaats is Pinkes miskennen van de invloed van politieke factoren opvallend. Generaal Spoor had, mèt Pinke en vele andere hooggeplaatste Nederlanders, weinig zicht op het internationale kader van de Indonesische problematiek. Anders echter dan de commandant zeemacht was Spoor wèl tot op zekere hoogte in staat de binnenlandse politiek te bespelen. Schermerhorn gewaagde hiervan met bewondering en enige waardering. De bevelhebber der zeestrijdkrachten dacht hierover (zie boven) anders, maar uiteindelijk legde Spoors binnenlands-politieke voorsprong op Pinke geen gewicht in de schaal. De internationale politiek gaf de doorslag en op dat terrein waren beide even weinig thuis. Over veel Nederlandse politici uit die dagen valt overigens hetzelfde oordeel te vellen.

Tot slot het volgende: wie in Pinke en Helfrich de voorstanders van een hardere lijn dan Spoor ziet, heeft gelijk. Hij dient echter te beseffen dat dit verschil beperkt bleef tot het tempo waarin zij hun doel wilden bereiken. Over dat doel zelf — de vernietiging van de Republiek — verschilden zij níét van mening. Wèl gaven Pinke en Helfrich voortdurend blijk over minder geduld te beschikken dan de legercommandant. Ter verklaring van dit verschil wil ik nogmaals wijzen op het standpunt, dat de toenmalige minister van marine innam.

Voor die bewindsman woog de wederopbouw van de zeegaande vloot zwaarder dan de bijdrage van de marine aan het Indisch-gezagsherstel. Geen moment kregen Pinke en Helfrich gelegenheid die ministeriële voorkeur te vergeten. Voortdurend werd hen voorghouden de patrouilledienst — ter bestrijding van smokkel en infiltratie — aan een civiele, Indische instantie over te dragen.

Noch de commandant zeemacht, noch de sterk Indisch gerichte Helfrich, lieten zich van de juistheid van die stap overtuigen. Zolang Nederland de Republiek niet volledig onder de duim had, kon huns inziens van zo'n overheveling geen sprake zijn. Dat was vragen om problemen; dat was onverantwoordelijk beleid. Uit die constante druk van de zijde van hun minister valt Pinkes en Helfrichs voorkeur voor een drastische, snelle uitschakeling van de Republiek (mede) te verklaren. Beide vlagofficieren hadden haast. De minister van marine had hen te verstaan gegeven de patrouilledienst te willen aanpakken. Vóór het zover kwam wilden Pinke en Helfrich met de Republiek hebben afgerekend. Dat zij die opruiming grotendeels aan het leger moesten overlaten, zal hun gevoel van frustratie nog hebben verstrekt. Voor admiraals met haast is het langs de zijlijn niet goed toeven. Hun negatieve oordeel over de legercommandant kan van deze ongemakkelijke positie niet los worden gezien.

J. J. Vaessen

kapitein ter zee KMR

De vreemdste grens van Europa

Op twee plaatsen heeft de Sovjet-Unie gemeenschappelijke grenzen met NAVO-gebied: in het oosten van Turkije en in het uiterste noorden van Noorwegen. Over die laatste grens en het gebied rond Kirkenes gaat deze bijdrage.

Het verre hoge noorden

Koud en staalgrijs glanst de Barentszee tegen het wit van de besneeuwde kustlijn. De aanvliegroute van het vliegveld van Kirkenes ligt voor een deel boven zee om de Russische grens te vermijden. Het zicht is slecht en op de landingsbaan liggen decimeters ijs. De KLM zou waarschijnlijk niet erover piekeren onder deze omstandigheden te vliegen. De Noren zitten daar niet mee. Het kleine toestel maakt een perfecte landing en is net op tijd uitgerold wanneer een forse sneeuwbus losbarst.

Daarmee wordt meteen de grilligheid van het weer in deze streken gedemonstreerd. Finnmark is de noordelijkste provincie van Noorwegen. In de lange winters en korte zomers worden de temperaturen gematigd door de warme golfstroom langs de kust die havens en kustlijn ijsvrij houdt. De vlucht naar Kirkenes leert hoe uitgestrekt Noorwegen is. Vanaf Oslo is de afstand 2500 km, even ver als van Amsterdam naar Tunesië of Sicilië. Door het gehele langgerekte land loopt van zuid naar noord de E 6, een tweebaansweg die op een paar plaatsen wordt onderbroken door fjorden.

In het juninummer is een bijdrage verschenen van de hand van ktz b.d. A. Pruijs die, evenals de nevenstaande, over de Noordflank handelt. De redactie heeft niettemin gemeend ook het artikel van de heer Vaessen te moeten publiceren, omdat deze een andere invalshoek heeft gekozen. Het biedt zodoende een waardevolle aanvulling op het artikel van de heer Pruijs.

Wie dus wil opschieten neemt het vliegtuig, zeker in de winter benoorden de poolcirkel (zie afb. 1). Finnmark ligt ver om de Oost. De hoofdstad Kirkenes ligt op dezelfde oosterlengte als Leningrad, Istanboel en Caïro. Het plaatsje telt iets meer dan 10.000 inwoners en het ligt in een lege woestijn. De omgeving is rotsige oernatuur onder een fors sneeuwdek. Vijf kilometer om de Zuid markeren afvalbergen menselijke activiteiten. Daar ligt de grootste open ijzermijn van West-Europa. Een goede duizend mijnwerkers verdienen er een boterham-met-beleg. Het erts wordt afgevoerd naar Kirkenes en verwerkt tot pellets. Van dat halffabrikaat wordt jaarlijks 2,5 miljoen ton verscheept naar hoogovens in de Bondsrepubliek en het Verenigd Koninkrijk.

Een smalle weg loopt langs de mijn naar het Oosten, een erfenis van de Duitsers uit de Tweede Wereldoorlog. Na een paar kilometer staat er onverwacht een monumentaal hek dwars op de weg. Gemetselde kolommen van graniet dragen een fraai gesmeed hekwerk, afgesloten met een kloek ketting. Het geheel zou niet misstaan als de oprijlaan van een kasteel of landgoed. Grote borden vertellen dat Noorwegen hier ophoudt en de Unie van Socialistische Sovjet-Republieken begint. Voorbij het hek verdwijnt de weg over een heuvel uit het zicht. Er is geen levende ziel te bekennen. Geen douane, geen slagboom, geen prikeldraad. Buiten de weg, het hek en de borden is er niets, helemaal niets. Dit is echt de vreemdste grens van Europa.

Lange bewogen geschiedenis

De IJslandse sagen vertellen over de Noorse Vikingen die rond het jaar 850 naar Finnmark en de Witte Zee voeren. Zij ruilden daar hun zout en vis voor huiden en bont. Hun handelspartners waren

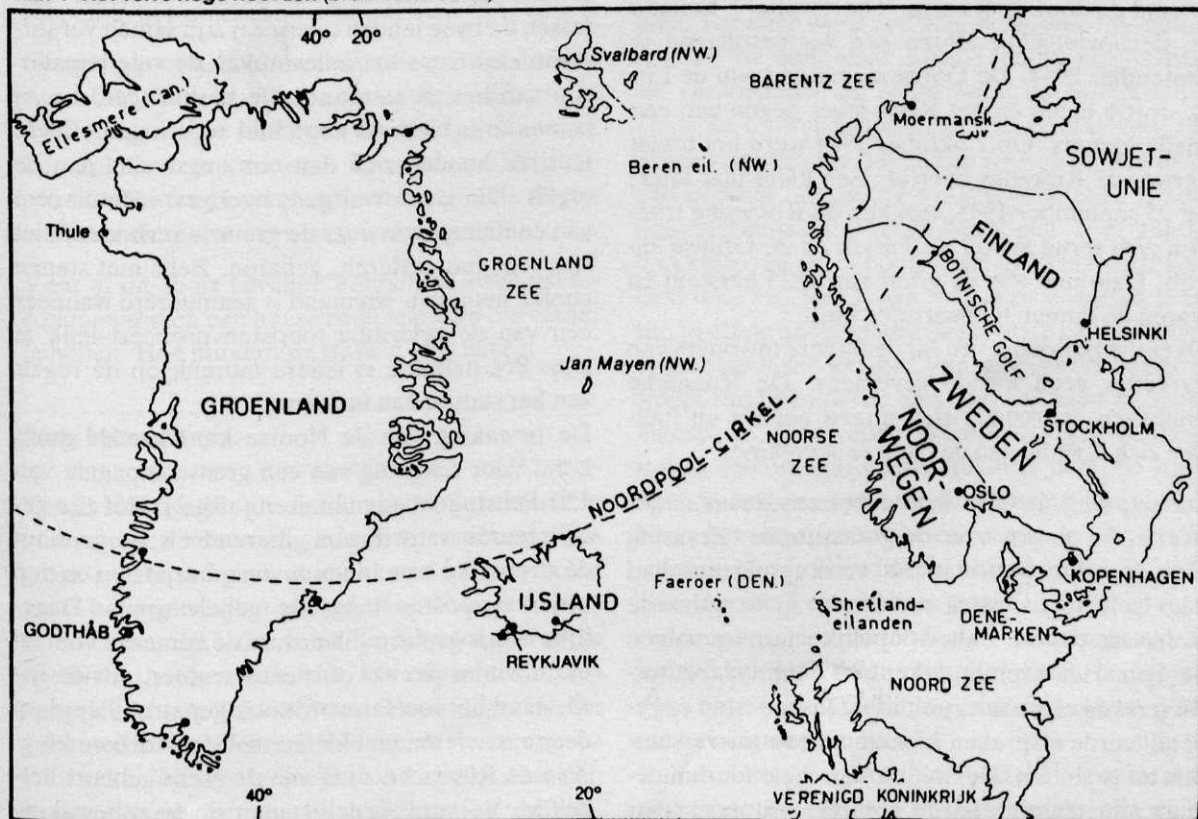
Finnen (Karelen), Russen en Lappen. De laatsten zwerven tot de dag van vandaag met hun rendieren door het gebied.

De Vikingen waren geen lieverdjes. Daarover konden onze voorouders meepraten: „Van de gesel der Noormannen verlos ons Heer”. Hun handelspraktijken leken waarschijnlijk meer op rooftochten waarbij de kustbewoners werden gemolesteerd en beroofd en hun nederzettingen geplunderd. In 1251 sloten de hertog van Novgorod en de koning van Noorwegen een verdrag om het moorden en roven tegen te gaan. Het hielp niet veel. Integendeel, in 1310 bouwden de Vikingen de vesting Vardøhus om hun activiteiten te vergemakkelijken. De ruïne ligt nu aan de Vardangerfjord te wachten op een doodenkele toerist. In 1326 kwamen Magnus, koning van Zweden en Noorwegen, en Moisej, bisschop van Novgorod, een nieuw verdrag overeen. Dat heeft enigszins geholpen om het ergste bloedvergieten tegen te gaan. Vanaf de 15e eeuw breidde het Rijk van Novgorod de Russische invloed in het noorden uit. Zoals zo dikwijls in de geschiedenis gebeurde dat door monniken. In 1550 stichtten ze een orthodox klooster in Petsamo, het huidige Petsjenga.

Eeuwenlang bleef er onzekerheid bestaan over de soevereiniteit. Dat had zekere voordelen: de Russen, Noren, Finnen en Lappen die het gebied bewoonden konden gaan en staan waar ze wilden. Tot aan de Tweede Wereldoorlog heeft er in Moermansk en Archangel een Noorse gemeenschap bestaan. In Finnmark wordt behalve Noors ook nog steeds Fins en Laps gesproken. De staatkundige onzekerheid had ook nadelen. De Noors/Zweedse koningen en de Tsaren aller Russen namen het zekere voor het onzekere. Ze hieven beiden belastingen in het gehele gebied.

Pas in de vorige eeuw kwam het tot onderhandelingen over een grens. In 1825 werd overeengekomen dat die zou lopen door de stroomgeul van twee rivieren, de Pasvik en de Grense Jakob. Er bestond en bestaat maar één uitzondering op die natuurlijke grens. Op de westoever van de Pasvik ligt het dorpje Boris Gleb, een paar kilometer buiten Kirkenes. Het stokoude kerkje van het plaatsje is toegewijd aan de Oekraïense heiligen Boris en Gleb. In 1825 was het voor de Russische onderhandelaars onverteerbaar die gewijde grond over te dragen aan het Lutherse buurland. Zo ontstond een Russische enclave aan de Noorse kant van de

Afb. 1 Het verre hoge noorden (bron: Marineblad)

rivier. Het kerkje staat er nog en alleen de hemel weet hoe lang er geen eredienst meer is gehouden.

Grensstatuut van 1949

In het revolutiejaar 1917 werd Finland onafhankelijk van het Russische rijk. Het land kreeg langs de grens een corridor van 20 km breedte, en daarmee toegang tot de ijsvrije haven van Petsamo (Fins)/Petsjenga (Russisch). Toen Noorwegen in april 1940 werd bezet door Duitse troepen volgde al snel de opbouw voor de veldtocht in het Noorden tegen de Sovjet-Unie. Op 29 juni 1941, een week na de inval in het zuiden, rukte een Duits legerkorps op uit Kirkenes. In de Finse corridor kregen de twee alpendivisies versterking van Finse eenheden. De bedoeling was in augustus Moermansk te bezetten. Zover is het nooit gekomen. Een haastig samenraapsel van het Rode leger stopte de Duits-Finse opmars aan de Litsa-rivier, 50 km voorbij Petsamo. Daar is de frontlijn drie jaar blijven liggen. Er zijn tienduizenden soldaten gevallen, zowel door de tegenstander als door het barre klimaat. De soldatennamen spreken boekdelen. Het Litsadal werd door de Duitsers „Toten-Tal” genoemd en door de Russen „Glorievallei”. Finland en de Sovjet-Unie sloten een wapenstilstand in september 1944. De Duitse weerstand aan de Litsa stortte ineen en het Rode leger begon aan een snelle opmars. Op 7 oktober 1944 werd het totaal verwoeste Kirkenes bevrijd. Een klein jaar later, op 25 september 1945, trokken de Russische troepen zich terug achter de Pasvik en de Grense Jakob. Daarmee was de grens van 1825 hersteld en waren de Finnen hun corridor kwijt.

Over die periode leven bij de oudere inwoners van Kirkenes geen kwade gevoelens. De Russische militairen gedroegen zich uiterst correct en hielden zich afzijdig van de Noorse bevolking.

De regering in Oslo achtte het raadzaam nader overleg te plegen over de grenssituatie. Ervaring met de grote buurman als verdragspartner had haar geleerd dat vaag en/of ruim geformuleerde overeenkomsten onherroepelijk nare gevolgen hebben. Het Kremlin erkent en hanteert dan uitsluitend de eigen interpretatie. Dus moesten er gedetailleerde afspraken komen om alle misverstanden uit te sluiten. De Sovjetrussische onderhandelaars zijn taaie en harde gesprekspartners, maar

hebben ze zich verbonden dan houdt men zich nauwgezet aan de overeenkomst.

Na drie jaar onderhandelen werd het grensstatuut in 1949 ondertekend. Het is een lijvig document waarin de grens van 1825 wordt bevestigd. Voorts ligt in vijf hoofdstukken tot in de kleinste bijzonderheden vast hoe de verdragspartners onder alle mogelijke omstandigheden dienen te handelen.

Het laatste incident was een paar weken geleden. Een kudde rendieren was op Russisch gebied terechtgekomen. Ik ben er met mijn Russische collega naar toe gegaan. We hebben een tent opgezet en uitgebreid overlegd. Tot in details werd geregeld hoe en waar de dieren zouden worden verzameld, hoeveel Lappen dat zouden doen, waar die de grens mochten oversteken en hoe en waar de beesten zouden worden teruggedreven. Pas daarna mochten de Lappenherders hun gang gaan. Na afloop zijn we als goede vrienden uiteengegaan.

Aan het woord is Inge Torhaug, brigade-generaal van de Noorse luchtmacht. Ondanks zijn uniform en rang is hij in dienst van het ministerie van justitie. Hij is de Noorse grenscommissaris, een belangrijk man in Finnmark. De manier waarop hij zaken doet met zijn evenknie bepaalt de sfeer in de regio tussen de supermacht en het lid van de NAVO. Alleen met toestemming van de beide grenscommissarissen gaat het monumentale hek tussen de twee landen open. Zij zijn samen verantwoordelijk voor het naleven van de vele bepalingen van het grensstatuut. De beslissingen die zij nemen zijn bindend voor hun regeringen. Beide partijen houden zich dan ook angstvallig aan de regels. Die gaan overigens heel ver: iedere vorm van communicatie over de grens is verboden; niet spreken, fotograferen, gebaren. Zelfs met stenen gooien mag niet. Niemand is geamuseerd wanneer een van de zeldzame toeristen probeert leuk te zijn. Per definitie is iedere inbreuk op de regels van het statuut een incident.

De bewaking van de Noorse kant van de grens komt voor rekening van een grenscompagnie van 150 dienstplichtige militairen (afb. 2). Het zijn geselecteerde vrijwilligers, merendeels jongens uit de streek. Ze bemannen zeven grensposten en tien observatieposten langs de gehele grens. Dageelijks wordt gepatrouilleerd, in de zomer te voet en in de winter per ski of sneeuwscooter. Als de ijs-toestand het toelaat wordt ook gepatrouilleerd op de grensrivieren met kleine snelle motorboten.

Aan de Russische zijde van de grens gebeurt hetzelfde. Verantwoordelijk voor de grensbewaking

Afb. 2 Dienstplichtigen bewaken de Noorse grens

is een bataljon van 850 man KGB-grenstroepen, een onderdeel van de 350.000 man van de KGB die de grenzen van het uitgestrekte Sovjetrussische imperium bewaken. Het zijn elite-eenheden, uitgezocht op hun politieke betrouwbaarheid. Hun taak langs de Noors-Russische grens is niet gering en vooral gericht op de eigen bevolking. Het Kolagebied is beperkt toegankelijk. Russische burgers mogen voorts alleen met speciale toestemming binnen 10 km van de grens komen. De grootste zorg van luitenant-kolonel van de KGB Kirillov, de Sovjetrussische grenscommissaris, is het overlopen van landgenoten. Dat zou onherroepelijk het einde van zijn carrière betekenen.

Gelukkig voor hem komen incidenten maar zelden voor. Een Finse langlaufer die op Russisch gebied werd aangetroffen bleek een mentaal geval te zijn. Een enkele keer verkiezen Russische wilde zwijnen het Westen boven het Oosten. En dan waren er die rendieren van een paar weken geleden.

Voor al dit soort gevallen hebben de twee grenscommissarissen een heuse rode telefoon om elkaar te bellen. Hoe minder die rinkelt, hoe liever.

Grote belangen

Zowel Noorwegen als de SU zijn erop gebrand te onderstrepen hoe vredig hun gemeenschappelijke grens is. De reden is duidelijk: ze hebben beide grote belangen in het gebied. Aan Noorse kant is er de belangrijke ijzermijn bij Kirkenes. Noorse bedrijven hebben ook vier waterkrachtcentrales aangelegd in de Pasvik-rivier. Twee daarvan zijn gebouwd voor Noorse rekening, de twee andere voor rekening van de Sovjet-Unie. Er bestaat een overeenkomst voor het waterbeheer en de pro-

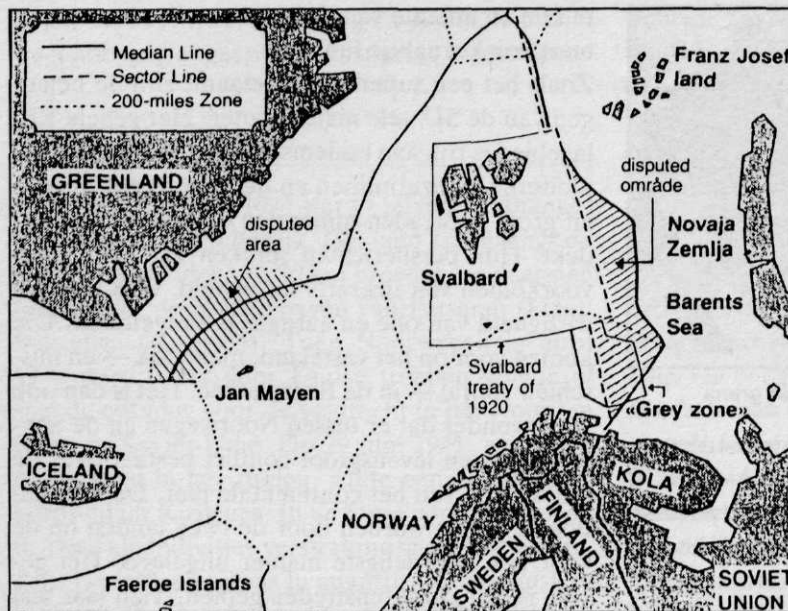
duktie en afname van elektriciteit. Daarvan profiteert ook het nabije Finland.

Zoals het een supermacht betaamt zijn de belangen van de SU vele malen groter. Het gehele Kolagebied is rijk aan bodemschatten. De Russen exploiteren er ijzermijnen en hebben recent nieuwe en grote voorraden mineralen en delfstoffen ontdekt. Hun persberichten spreken van het rijkste voorkomen van ijzererts ter wereld. Ook de aanwezigheid van olie en aardgas is aangetoond. Die komen voor op het vasteland, maar ook — en misschien vooral — in de Barentszee. Het is dan ook geen wonder dat er tussen Noorwegen en de Sovjet-Unie een levensgroot conflict bestaat over de afbakening van het continentale plat. De internationale regels worden door de twee landen op de voor hen voordeligste manier uitgelegd. Het gevolg is een groot omstreden gebied. Tien jaar taai onderhandelen heeft ze nog geen stap dichterbij een oplossing gebracht.

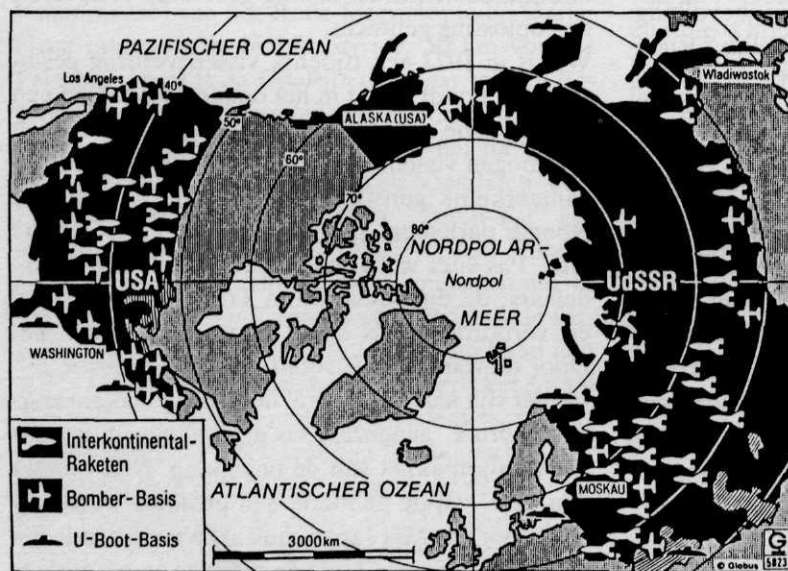
Wel is in 1977 een tijdelijk visserijverdrag gesloten. Dat houdt in dat in het omstreden gebied een „grijze zone” is uitgezet waarin de twee landen vrij mogen vissen. Die regeling is voor de Russen aanmerkelijk gunstiger dan voor de Noren. Het Noorse parlement had er dan ook grote moeite mee. Pas later werd een van de Noorse onderhandelaars, de diplomaat Arne Treholt, ontmaskerd en veroordeeld als spion voor de Sovjet-Unie. Door de warme golfstroom is de Barentszee bijzonder rijk aan vis. Vooral de Russen maken daarvan gebruik, aangezien vis erg belangrijk is voor het voedselpakket van de bevolking. Niet minder dan 18% van de behoefte aan proteïne wordt gedekt door vis. Mèt Japan, ook al zo'n visetende natie, heeft de Sovjet-Unie de grootste en modernste visserijvloot ter wereld. Van de enorme vangsten wordt ruim één derde aan land gebracht in Moermansk. In de Tweede Wereldoorlog was Moermansk een onooglijk havenplaatsje nabij de frontlijn, de bestemming van de beruchte konvooien. Nu is het uitgegroeid tot een stad van 500.000 inwoners. Het is het administratieve en bestuurlijke centrum van Kola, waar in totaal 1,2 miljoen mensen wonen. Het merendeel is geïmmigreerd uit aantrekkelijker delen van het land, aangelokt door hoge lonen, dubbele pensioenrechten en ruime woningtoewijzingen.

Behalve het grensconflict rond het continentale plat in de Barentszee hebben Noorwegen en de

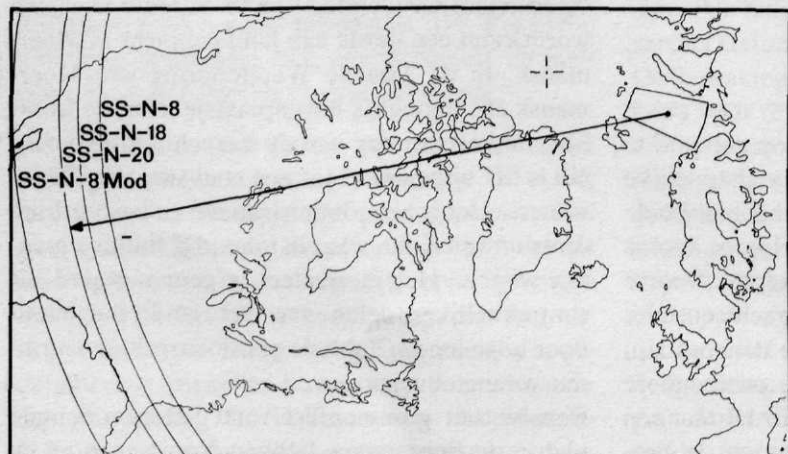

Afb. 3 Spitsbergen en de grenzen van de economische zones; omstreken gebieden zijn gearceerd (bron: Noorse Atlantische Commissie)

Afb. 4 Lanceerinstallaties en thuis-bases van strategisch-nucleaire systemen (bron: Europese Wehrkunde)

Afb. 5 Ballistische projectielen van de moderne SSBN's bestrijken de gehele VS van de Barentszee uit (bron: Marineblad)

SU in het hoge noorden nog een tweede bron van irritatie. In 1920 is in Parijs het verdrag gesloten inzake Spitsbergen (Svalbard volgens de Noren). De 41 verdragspartners, waaronder Nederland, kwamen overeen dat de soevereiniteit over het eilandgebied en de aangrenzende zeeën bij Noorwegen berust (afb. 3). Tevens werd besloten dat het gehele gebied zou worden gedemilitariseerd. Teruggrijpend op bestaande oude rechten kreeg ieder van de ondertekenaars het recht desgewenst de natuurlijke rijkdommen van het gebied te ontginnen. De enigen die dat doen zijn Noorwegen en de Sovjet-Unie. Ze delven er steenkool (waarbij 2000 Noorse mijnwerkers dezelfde produktie maken als 6000 Russen). Steenkool is voor de Russen duidelijk bijzaak. De mijnactiviteiten leveren een excuus om op Spitsbergen een vliegveld, een meteostation en een helikoptersquadron te hebben. Dat is nauwelijks te verenigen met de gedemilitariseerde status van het gebied en in ieder geval een grove inbreuk op de soevereiniteit van Noorwegen. Het Kremlin toont zich doof voor alle protesten en legt die naast zich neer. De situatie is verscherpt door olievondsten in de verdragswateren. De Noren vinden dat de exploitatie daarvan aan hen toekomt. De Russen zijn daarentegen van mening dat die onder het verdrag van Parijs valt. Genoeg conflictstof derhalve en dan te bedenken dat Spitsbergen formeel deel uitmaakt van het NAVO-territoir.

Noorwegen is niet erop uit de zaak op de spits te drijven. Het gevolg is wel dat er in het land een veel groter maatschappelijk draagvlak is voor defensie dan bijvoorbeeld in Denemarken. Ook de rode supermacht is niet gebrand op een burenruzie. Behalve de economie speelt daarbij de geostrategie van het gebied een rol.

Geostrategische aspecten

Wie afb. 4 bekijkt, met de wederzijdse nucleair-strategische wapensystemen, ziet dat de kortste afstand tussen de twee supermachten over het Noordpoolgebied loopt en zo'n 6000 km bedraagt. De Amerikaanse ICBM's staan vooral in de dun bevolkte vlakten van het Midden-Westen. Ze liggen daar achter de Distant Early Warning (DEW) line, waarvan de radars in Alaska en Canada en op Groenland staan. De meeste Russische ICBM's

staan in het Europese deel van het land, met een aanvullende „staart” van silo's langs de zuidgrens. Dat geeft ze maximale waarschuwingstijd, en dus lanceertijd, ingeval van een Amerikaanse „first strike”.

De Russen missen een DEW-line. Gelukkig voor hen ligt Kola ideaal ten opzichte van hun industriële, economische en bestuurlijke zwaartepunt. Het gehele schiereiland ligt dan ook vol met waarschuwings- en onderscheppingsystemen. De eerste geven strategische waarschuwing van een inkomende first strike en bedienen het Galosj ABM-systeem rond Moskou. De laatste zijn vooral bestemd voor de B-52 en B-1 strategische bommenwerpers en voor aanvallen vanaf vliegkampschepen.

Kola valt onder het Archangel luchtverdedigingsdistrict. Dat heeft de eerste prioriteit bij vernieuwingen en modernisering van de luchtverdediging. Zestien grote vliegbases herbergen 300 van de modernste onderscheppingsjagers. Dertig Sam-sites met meer dan 200 lanceerinstallaties bevatten het hele gamma van grote luchtverdedigingsraketten: Sam-2, -3, -5, -10 en -12.

SSBN's, onderzeeboten met ballistische projectielen, vormen de derde poot van de triade van strategische wapensystemen. Hun onvindbaarheid en onkwetsbaarheid geeft ze een „assured second strike capability”. Ze verzekeren de wederkerige vernietiging en zijn het hart van de afschrikingsstrategie. De supermachten zullen alles eraan doen hun SSBN's te beschermen.

De ballistische raketten zijn intussen sterk verbeterd. De Amerikanen zijn van Polaris, via Poseidon, nu aangeland bij Trident. De Russen kenden nog meer tussenstappen en kwamen van SSN-5, via SSN-6, -8 en -17, bij SSN-18 en -20. De raketten zijn betrouwbaarder en nauwkeuriger geworden. Ze zijn „gemirvd” en hun vloeibare brandstof heeft plaats gemaakt voor vaste. Iets als het zinken van de Yankee benoordoosten Bermuda op 6 oktober 1986 hoort binnenkort tot het verleden: de nieuwe SSBN's hoeven niet meer te opereren onder de kust van de tegenpartij. Latere versies van de Delta en de nieuwe, gigantische Typhoon bestrijken alle doelen in de VS uit de Barentszee (afb. 5). Zoals alle kernonderzeeboten kunnen ook SSBN's onder het poolijs opereren. De Typhoon heeft daarvoor zelfs speciale ijsbescherming. Alleen voor lancering is open water

nodig. Dat maakt de rand van het pakijds langs de Barentszee tot een ideaal patrouilleterrein.

De beer heeft leren zwemmen

Bij Petsjenga, 10 km voorbij de Noors-Russische grens, begint het grootste maritiem-militaire complex ter wereld. Het is de thuisbasis van de Noordelijke vloot, de belangrijkste van de vier Sovjet-russische vloten. In de havens van Kola liggen haar schepen als haringen in een ton. De ijsvrije wateren van de Barentszee zijn hun oefenterrein en operatiegebied. Langs de Noordkaap kunnen ze het gehele jaar de Atlantische oceaan bereiken waar de levenslijnen van het Westen liggen. Ieder NAVO-lid, het ene méér het andere minder, is afhankelijk van zeevaart en overzeese handel. Ons eigen land vervoert 62% van alle import en export over zee. Zonder zeeverkeer geen grondstoffen, geen energie en bar weinig voedsel. En ook: geen export en welvaart. Op zee liggen de kracht en de zwakte van het Westen.

Net als Duitsland in twee wereldoorlogen heeft de Sovjet-Unie het wapen van de maritieme underdog gekozen. In de jaren '50 werd een enorme onderzeebootvloot gebouwd. Die was — en is nog steeds — een dodelijke dreiging voor de NAVO en het Westen.

In 1958 landden Amerikaanse mariniers in Libanon. De Sovjet-Unie kon daar niets tegenover stellen en verloor in het Midden-Oosten aanmerkelijk aan invloed. Een paar jaar later, in 1962, werd Cuba geblokkeerd door de Amerikaanse vloot. Weer zat er voor de SU niets anders op dan voor haar rivaal te buigen. De smadelijke terugtrekking van de Russische raketten uit Cuba was het gevolg.

Het Kremlin heeft die twee pijnlijke ervaringen ter harte genomen. De les was geleerd: wie als supermogendheid mondiaal wil opereren heeft maritieme machtsmiddelen nodig. In het midden van de jaren '60 is de opbouw van de Sovjetrussische maritieme macht begonnen. Van een kustverdedigingsvloot werd de Rode zeemacht een oceaanmarine. In maritiem-strategische termen is de taakstelling gewijzigd van „sea denial” in „sea control”. In dat beeld passen de Kresta- en Karakruisers, de Kirov nucleaire slagkruisers en de Kiev lichte vliegkampschepen. De uiteindelijke

stap die moet worden gezet is „seapower projection ashore”. Daarvoor zijn verbanden nodig met grote vliegkampschepen. In Nikolajev aan de Zwarte Zee nadert het eerste echte grote vliegkampschip zijn voltooiing, maar eer dat schip volledig operationeel is zal nog heel wat water door de Wolga zijn gestroomd.

Een groot deel van de geschetste ontwikkeling heeft zich afgespeeld in en rond de Noordelijke vloot. Op dit moment heeft die ongeveer de helft van alle onderzeeboten en een derde van de grote bovenwaterschepen in haar sterkte. Zij is daarmee het belangrijkste instrument voor de veranderde rol van de Rode Vloot. De continentale supermacht is ook een maritieme supermogendheid geworden; de machtsbasis daarvoor ligt op Kola.

Veel is goed

De SU heeft een niet te verzadigen honger naar veiligheid. Daaraan werkt de ideologie krachtig mee. Het moederland van het socialisme is immers in een beslissende strijd gewikkeld met het Westerse imperialisme. Uit dat perspectief is het vanzelfsprekend dat de grote economische, nucleair-strategische en maritieme belangen van het Kola-gebied worden beveiligd. De verantwoordelijkheid voor de verdediging van het territoire berust bij het Leningrad Militaire district. Dat is een van de omvangrijkere en belangrijker commando's van het Rode Leger. Het beschikt o.a. over tien divisies gemotoriseerde infanterie, Motorized Rifle Divisions (MRD). De helft daarvan is categorie A (75 à 100% van de oorlogssterkte); de overige zijn categorie B (50 à 75%) of C (10 à 50%).

Voor Kola is vooral het zesde leger van belang (afb. 6). Dat heeft zijn hoofdkwartier in Pedrozavodsk en omvat waarschijnlijk de divisies in Kola: 45 MRD in Moermansk, 54 MRD in Kandalaska en 45 garde MRD in Viborg. De uitrusting van die eenheden is aangepast aan de omstandigheden in het poolgebied. Ze beschikken over meer lichte tanks en over rupsvoertuigen die geschikt zijn voor sneeuw en moerasgebied. De offensieve capaciteit van het zesde leger wordt onderstreept door de aanwezigheid van 149 zelfstandige Artilleriebrigade en van een luchtlandingsbataljon met parachutisten- en helikoptereenheden. En bovendien ligt in Petsjenga 63 Marine-infanteriebri-

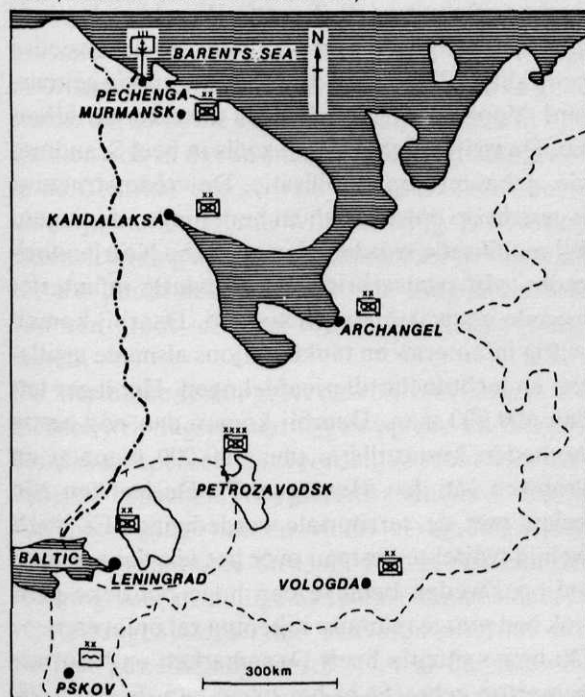
gade „Kirkenes” die formeel bij de Noordelijke vloot behoort.

Het geheel toont een vertrouwd beeld: veel is goed. Het standaardrecept van het Rode leger wordt toegepast: massaliteit in combinatie met offensief vermogen. De rationaliteit daarvoor is in het hoge noorden moeilijk te volgen. Noch het klimaat, noch het terrein lenen zich voor massaal offensief optreden. In Russisch en Fins Lapland wordt de aanvaller geconfronteerd met meren en moerassen. Die zijn in de zomer en in de winter nauwelijks doorwaadbaar en moeilijk te doorschrijden. De schaarse en nauwe dalen in de Scandinavische hoogvlakte kanaliseren aanvalsbewegingen. De meeste dalen lopen via de Finse wig, de strook Fins grondgebied tussen Kola en Noorwegen ten zuiden van de grens bij Kirkenes.

De geografie werkt dus in het voordeel van de verdediging; de Duitsers zullen dat beamen. De buuren van de Rode supermacht hebben maar mondjesmaat parate eenheden in het noorden. Tegenover de Russische divisies stellen ze zuinigjes wat bataljons en enkele brigades.

Finland beschikt er over de lichte infanteriebrigade „Lapland” van 2000 man. Zweden heeft vijf opleidingsregimenten in Opper-Norland, in Kiru-

Afb. 6 Lokatie van eenheden in het Leningrad militaire district (bron: The military balance in northern Europe 1985-1986; Noorse Atlantische Commissie)

na, Boden, Kalix, Lulea en Umea. Noorwegen heeft een infanteriebataljon van 450 man in Finnmark en een versterkt bataljon van 1000 man in Parsanger. De eerste grotere Noorse eenheid is de brigade Noord van 5000 man in de provincie Troms. Dat is zo'n 800 km van de Noors-Russische grens. Over het hoe en waarom hierna meer.

De Noordse balans

Het is niet simpel naast een overmatig sterke buurman te wonen. De Scandinavische landen ervaren dat regelmatig. De uitstraling van de zwaar bewapende supermacht naast de deur haalt bij tijd en wijle de wereldpers. Daarbij krijgt ieder van de buuren zijn deel. Een paar voorbeelden.

— In 1981 liep de bedaagde Whiskey-klasse onderzeeboot nummer 137 omhoog op de rotsen buiten de Zweedse marinebasis Karlskrona. Het schip bleek daar te oefenen voor Spetsnatz-operaties.

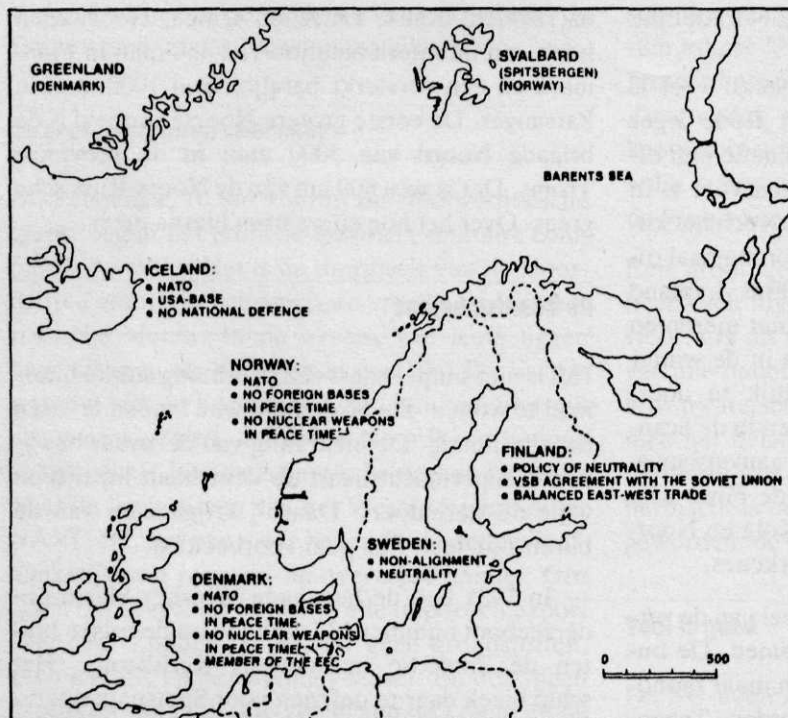
— Twee jaar later sloot zich het net rond de Noorse diplomaat Arne Treholt. Jarenlang was die topspion voor de Russen geweest.

— Weer een jaar later raakte een SSN-3 Shaddock geleid wapen van de Noordelijke vloot uit de koers en kwam in Fins Lapland terecht.

Hoe spectaculair ook, het zijn toch niet meer dan incidenten. Van fundamenteel belang is de sluipende annexatie van grote zeegebieden door de Sovjet-Unie. De Barentszee, Oostzee en Zwarte Zee zijn hard op weg Russische binnenzeeën te worden. In dat beeld passen de voortdurende schendingen van Zweedse en Noorse territoriale wateren door onderzeeboten die de fjorden binnenvaren.

Ook Nederland is betrokken bij de Sovjetrussische maritieme expansie in het Noorden. Wanneer STANAVFORLANT in de Oostzee wil oefenen moet er eerst politieke toestemming uit Brussel, en dus ook uit Den Haag, komen.

Overigens draait Hugo de Groot zich om in zijn graf over de manier waarop zijn nazaten het beginsel van de vrije zee zonder slag of stoot prijsgeven. Toen twee Amerikaanse fregatten van de Zesde vloot in de Zwarte Zee gingen oefenen spraken Nederlandse media nota bene over een provocatie. ▷

Afb. 7 De Noordse balans (bron: als afb. 6)

Terug naar de Noordse balans (zie ook afb. 7). In 1948 sloten Finland en de SU een verdrag van vriendschap, samenwerking en wederzijdse bijstand. Art. 1 stelt:

Als Finland, of de SU vanaf Fins grondgebied, wordt aangevallen door Duitsland of een van zijn bondgenoten, zal Finland strijd voeren om de aanval af te slaan binnen zijn grenzen, indien noodzakelijk met assistentie van, of samen met de SU.

Het Kremlin laat er geen twijfel over bestaan dat de NAVO valt in de categorie „Duitsland of een van zijn bondgenoten”. Finland moet koorddans. Het land moet strikt neutraal zijn en beschikken over een geloofwaardige defensie. De SU heeft geen juridisch argument om in te grijpen zolang aan die twee voorwaarden is voldaan.

Dat is duidelijk het geval. De Finse defensie is geconcentreerd op de landmacht. In vredetijd omvat die 40.000 man, georganiseerd in een pantserbrigade en zes infanteriebrigades. Dat zijn opleidingseenheden, uitgerust met merendeels Russische wapens en materieel. Bij mobilisatie kan in een paar dagen een veldleger worden geformeerd van vijftien tot twintig brigades. Met ondersteunende en logistieke eenheden, plus luchtmacht en marine, zijn dan 250.000 man onder de wapenen. Het totale Finse mobilisatiepotentieel is 700.000 mannen en vrouwen: een indrukwekkend getal.

Finland waakt angstvallig over zijn neutraliteit, vooral naar het Westen toe. De kans is klein dat de Sovjet-Unie iets tegen het kleine buurland zal ondernemen. Er moet al een heel zwaarwegende aanleiding zijn om de wereldopinie te trotseren.

Zweden voelt zich nauw betrokken bij het lot van Finland. In Stockholm realiseert men zich dat Finland na afloop van de Tweede Wereldoorlog buiten het Oostblok is gebleven dank zij de Zweedse neutraliteit. Die wordt dan ook zorgvuldig gekoesterd. Voorts heeft Zweden een uitstekende defensie. De strijdkrachten zijn, zoals in heel Scandinavië, gebaseerd op mobilisatie. De vredesstructuur is gericht op opleidingen en herhalingsoefeningen. Bij mobilisatie worden vier arctische Norrlandbrigades, vijf pantserbrigades en twintig infanteriebrigade-equivalenten geactiveerd. Daarbij komen vijftig infanterie- en tankbataljons alsmede artillerie- en luchtdoelartillerieafdelingen. Het leger telt dan 600.000 man. Daarbij komen dan nog zestig eenheden kustartillerie plus 100.000 mannen en vrouwen van de „Homeguard”. De laatsten zijn belast met de territoriale verdediging. Er hoeft weinig twijfel te bestaan over het feit dat een aanval op Zweden behalve een hoge politieke prijs ook een pittige militaire rekening zal opleveren.

De broze situatie heeft Denemarken en Noorwegen ertoe gebracht in het begin van de jaren '60

formeel vast te leggen dat ze in vreedstijd op hun grondgebied geen kernwapens zullen toelaten. Evenmin zullen ze toestaan dat vreemde strijdkrachten in hun land worden gelegerd. De interpretatie van die regel heeft voor veel gekrakeel gezorgd. Het ging daarbij om de opslag van materieel voor een Amerikaanse MAB (Marine Amphibious Brigade). Uiteindelijk werd gekozen voor opslag in de omgeving van Trondheim. Dat is 600 km bezuiden het verdedigingszwaartepunt in Troms en 1500 km van de Noors-Russische grens. Uit militair oogpunt valt er nogal wat af te dingen op die politieke beslissing. Je kunt wel heel erg ver gaan in het streven om zelfs maar de schijn van provocatie te vermijden. Wie al te zachtzinnig omgaat met de rode beer komt dikwijls bedrogen uit; kijk maar naar Spitsbergen.

IJsland speelt in de Noordse balans ook een rol. Het illustreert dat de vrijheid van handelen toeneemt naarmate de afstand tot de SU groter is. IJsland heeft geen strijdkrachten. Het ontleent zijn belang aan de strategische ligging. Het land is lid van de NAVO en heeft in Keflavik een grote Amerikaanse basis waar sinds enige tijd ook Orions van de MLD zijn gestationeerd.

Gelaagde maritieme defensie

Noorse politici en militairen geloven niet in een massale aanval, „out of the blue”, in het hoge noorden. Ze zijn wél realisten die maar al te goed weten dat er in die regio heel wat conflictstof ligt. Ze zien ook in dat de situatie er minder star is dan in de Centrale sector, waar iedere crisis het begin kan zijn van de Derde Wereldoorlog. De Noorse defensieleiding neemt het zekere voor het onzekere. Ze houdt rekening met alle mogelijkheden, van een groot offensief tot en met kleine plaagstoten.

De maritieme sector geeft daarbij veel zorgen. De meeste wrijvingspunten liggen op zee en uitgerend daar opereert de Noordelijke vloot wier omvang en capaciteit voortdurend toenemen. Dat is een bedreiging van de vitale verbindingslijnen over de Atlantische Oceaan. Het is ook een bedreiging voor de veilige aankomst van geallieerde versterkingen, tenzij die arriveren vóórdat een conflict gewelddadig wordt. Om al die redenen hoopt Noorwegen op maritieme presentie van de

bondgenoten. Hier komt de nieuwe Amerikaanse maritieme strategie om de hoek kijken. Voordat de Amerikanen ter plaatse zijn zullen Royal Navy en Koninklijke marine een beginnende crisis door hun aanwezigheid kunnen bezweren.

Los van dit alles zijn de Noren ervan overtuigd dat eventuele landoperaties vergezeld zullen gaan van amfibische acties. De naam Kirkenes voor 63 Marine-infanteriebrigade in Petsjenga klinkt omineus genoeg. Het zou wel eens het eerste aanvaldoel kunnen zijn. De Noorse strijdkrachten kiezen voor een maritieme defensie in de diepte. De eerste linie bestaat uit onderzeeboten, zover mogelijk om de Oost. Daarna komen F-16's met Penguin-III anti-scheepvaart geleide wapens. Nabij de kust en in de fjorden opereren Fast Patrol Boats met Penguin-II, geschut en torpedo's. Ten slotte worden havens en ankerplaatsen beschermd met mijnen en een netwerk van vijftien kustverdedigingsforten in de rotsen. Met waarschuwingssystemen, 12 cm-geschut en de torpedobatterijen vormen die de laatste maritieme verdedigingslijn. Het gehele systeem moet amfibische landingen onmogelijk maken en de ontscheping verzekeren van de geallieerde versterkingen. Die vormen een hele waslijst.

In de eerste plaats is er Saceurs AMF (ACE Mobile Force), bestaande uit een luchtcomponent, waaraan de Koninklijke luchtmacht een bijdrage levert, en een landmachtdeel van brigadegrootte. Van Saclant komt de UK/NL Amphibious Force. Die mariniersbrigade is arctisch getraind en kan in een week ter plaatse zijn. Ter plaatse wil voor UK/NL Amphibious Force zeggen: Troms. Daar ligt veel van het Britse en Nederlandse materieel opgeslagen.

In Troms liggen ook spullen voor de Canadezen. Twee weken na alarmering kan de Canadian Air-sea transportable (CAST) brigade daar arriveren. Na twee weken kan ook worden gerekend op de aankomst van de Amerikaanse MAB in de omgeving van Trondheim. Marine Amphibious Brigade is een misleidende naam voor een zelfstandige eenheid van 15.000 mariniers. De MAB beschikt over een eigen eenheid van 150 vliegtuigen, plus organieke helikopters, tanks en artillerie (afb. 8). Ten slotte, last but not least, is er de versterking door geallieerde luchtmacht. Acht Noorse vliegvelden zijn nagenoeg gereed om die te ontvangen en te laten opereren. ▷

Afb. 8 De MAB beschikt over organieke helikopters

Het geheel vormt een behoorlijke politieke-, morele- en militaire-steunverlening door de bondgenoten. Dat is ook nodig. In de eerste plaats als teken van solidariteit. Voorts kan tijdige aanwezigheid van de geallieerden stabiliserend werken. Ten slotte missen de Noren gewoon de mankracht om hun uitgestrekte land te verdedigen.

Leeg land

Noorwegen is even groot als de Bondsrepubliek, Denemarken en Nederland samen. Tegenover de 80 miljoen inwoners van die landen staan maar 4 miljoen Noren. Het grootste deel daarvan (88%) woont in het zuiden, in en rond Oslo. De defensiestaf zit met een pikant probleem: hoe verdedig je een leeg land met te weinig mensen op de verkeerde plaats?

Net als Denemarken kent Noorwegen de conceptie van de totale verdediging. Daarbij zijn de meerderheid van de bevolking en alle overheidsdiensten betrokken. Noorse mannen zijn dienstplichtig van 19 tot 44 jaar. De jongste lichten vullen de parate en mobilisabele gevechtseenheden. Oudere lichten zijn ingedeeld bij lokale eenheden. Samen met de „Homeguard” voeren die de territoriale verdediging.

Tegenover een vredessterkte van 37.000 man (20.000 landmacht, 7500 marine en 9500 lucht-

Afb. 9 Het zware materieel ligt in de provincie Troms

macht) staat een mobilisabele krijgsmacht van 325.000 mannen en vrouwen. Op oorlogssterkte telt het leger 165.000 man, de marine 30.000, de luchtmacht 40.000 en de Homeguard 90.000.

Binnen een week na mobilisatie zijn in het gebied van Troms vijf brigades geconcentreerd. Die komen onder bevel van 6 Divisie, een traditionele naam in de Noorse landmacht. Waarom is gekozen voor Troms?

— Om te beginnen is er daar voldoende ruimte. Er zijn havens en vliegvelden. En, het werd al gezegd, daar ligt het zware materieel voor de geallieerden en de Noorse eenheden opgeslagen (zie afb. 9).

— In Troms kan zowel een doorstoot door Finnmark worden opgevangen als een offensief via de Finse wig.

— De voornaamste factor is tijd. De afstand van Troms tot de grens levert die op. De parate eenheden in Finnmark en vooral de brigade Noord moeten het vertragende gevecht voeren. Dat levert tijd op om te mobiliseren en eenheden naar Troms te brengen. Tijd ook voor de bondgenoten om hun versterkingen te sturen.

Dit stuk NAVO kent dus geen voorwaartse verdediging. Terrein wordt opgeofferd voor tijd. Ook in militair-strategisch opzicht is het de vreemdste grens van Europa.

G. C. Berkhof

luitenant-generaal der genie b.d.

Gorbatsjovs NEP

Opening tot convergentie of voortgaande confrontatie?

DEEL 2, SLOT
VAN BLZ. 290

De problemen waarmee Lenin had te kampen toen hij zijn NEP lanceerde, zijn natuurlijk niet te vergelijken met die van vandaag. Het Sovjetrussische socialisme kan nu terugblikken op bijna 70 jaar ervaring. De gewelddadige geboorte onder Lenin, de „Sturm und Drang“-periode tijdens het stalinistische bewind, de tumultueuze experimenteerfase onder Chroesjtsjovs heerschappij, hadden onder Brezjnev gaandeweg plaats gemaakt voor een directoraat van respectabele oude heren; een consolidatie van de macht van de nomenklatoera, eufemistisch de „stabiliteit van de kaders“ genoemd. De vaart was eruit, zowel in de Sovjet-Unie als daarbuiten.

De Pravda mag dan wel melden dat:

... dit het tijdperk is van de overgang van het kapitalisme naar het socialisme en communisme, van de historische competitie van de twee sociaal-politieke systemen, het tijdperk van sociale en nationale bevrijdingsbewegingen, van de ineenstorting van het kolonialisme, het tijdperk van de belangrijkste en doorslaggevende krachten van sociale ontwikkeling: het internationale socialisme, de arbeidersbeweging, het communisme, de volken van bevrijde staten en de democratische massabewegingen, tegen het imperialisme en zijn politiek van agressie en onderdrukking en vóór democratie en sociale vooruitgang ... [28]

doch de werkelijkheid is anders. Al 18 jaar is er geen wereldconferentie van communistische partijen geweest, hoezeer Moskou daarvoor ook ijverde. De aantrekkingskracht van het communisme is gedaald: het is allang geen gewild exportartikel meer.

Natuurlijk, ook het kapitalisme heeft een gedaanteverwisseling ondergaan en vooral als gevolg van de noodzaak revolutie en sociale chaos te bezweren. Dat was het geval in de jaren '20 en '30 (al stak toen als reactie het nationaal-socialisme de kop op) en in de naoorlogse jaren. Mede door de Marshallhulp kon het kapitalisme zich toen in West-Europa handhaven. Ook het verlies van de koloniën, hoe pijnlijk vaak ook, voerde niet tot

een ondergang. De oliecrises en de daarbij behorende economische malaise werden doorstaan en de schuldenlast van de landen van de Derde Wereld kon tot nu toe verend worden opgevangen. Ten slotte bleek ook de samenhang binnen de NAVO groter dan door Brezjnev kennelijk werd aangenomen. Het lukte hem tenminste niet het besluit tot plaatsing van Pershing-II-raketten en kruisvluchtwapens te doorkruisen.

Gorbatsjovs Nieuwe Economische Politiek

Waarom Gorbatsjov in deze totaal andere situatie besloot een economische politiek te kiezen die teruggrijpt op die van Lenin, is niet duidelijk. Natuurlijk kon hij zich niet permitteren het stalinistische model te propageren, of even onbesuisd zijn gang te gaan als Chroesjtsjov had gedaan, maar of het nu gekozen model geschikt is de problemen van het land op te lossen, moet, zoals wij straks zullen zien, toch worden betwijfeld.

Waarom gaat het bij Gorbatsjovs NEP nu eigenlijk? Op het gebied van de landbouw zijn wel hervormingen voorzien, maar er wordt niet getornd aan de collectieve bedrijven, die volgens de meeste deskundigen juist de hoofdoorzaak van de tegenvallende resultaten zijn. Wel wordt het management gereorganiseerd. Vijf ministeries en een comité die zich voordien met de planning bezighielden, zijn nu samengebundeld in een „superministerie“: het Agro-industrieel staatscomité (Gosagroprom) ([20] blz. 39). Ook zal worden geïnvesteerd in nieuwe machines voor de agrarische industrie en er zullen nieuwe landbouwwerktuigen worden ingevoerd. Die komen voor een deel uit het Westen. Zo levert het Franse bedrijf Interagra van de „rode miljonair“ Jean-Baptiste Doumeng, fabrieken voor de verwerking van zaden, mais, rundvlees en ingevroren voedingsmiddelen.

Met de transactie is een bedrag van ongeveer \$ 1 miljard gemoeid, dat deels wordt betaald met olie [29]. Al eerder had Doumeng 200.000 ton EG-boter aan de Sovjet-Unie verkocht. Aan subsidies en dergelijke verloor de Gemeenschap daardoor f 1,3 miljard, maar het betekende natuurlijk wel een meevallertje voor de Russische burgers die boter konden kopen voor een prijs waarvoor ze in West-Europa niet is te krijgen. Op zichzelf zet zoiets niet veel zoden aan de dijk. De structurele problemen van de Sovjetrussische agrarische politiek worden er namelijk niet door opgelost.

Of dat wel het geval is met de plannen die beogen de managers van de collectieve bedrijven meer armslag te geven, zal moeten worden afgewacht. Ter stimulering van de produktie, wordt het hen nu toegestaan 30% van de opbrengst aan groente en fruit voor een hogere prijs aan de staat te verkopen of aan te bieden op de vrije markt. Dat zelfde geldt voor alle produkten die boven de jaarlijkse vastgestelde quota worden geproduceerd [30]. De werknemers van de collectieve bedrijven worden hierdoor in feite concurrenten van zichzelf omdat de markt nu wordt voorzien van de produkten die worden geteeld op de kleine lapjes grond die ze voor eigen gebruik mogen bewerken. Het gaat hier om ongeveer 5% van het landbouwareaal, dat echter naar schatting 25% van de totale oogst aan aardappelen en groente opbrengt. Een vergroting van de privé-akkers is niet voorzien. Evenmin is Stalins decreet ingetrokken dat boeren verbiedt zelf paarden of tractoren te bezitten [31].

Vergelijken wij nu Gorbatsjovs landbouwpolitiek met die van Lenin, dan is de overeenkomst dat er in beide sprake is van een heffing in natura (*prod-nalog*). Natuurlijk is het landbouwareaal sinds Lenins tijd fors uitgebreid. Het effect zal daardoor groter zijn. In relatieve zin is dat vermoedelijk niet het geval. In 1921 waren er nog geen collectieve bedrijven, zodat meer boeren van de maatregel konden profiteren. Bovendien waren er nog geen beperkende bepalingen gesteld aan het bezit van landbouwwerktuigen. Het resultaat zal dan ook vermoedelijk zijn dat het marktaanbod van kwalitatief betere, maar duurdere produkten groter wordt. Tot nu toe zijn de prijzen in de staatswinkels niet verhoogd. Voedsel wordt zwaar gesubsidieerd. Een rendementsvergroting door verlaging van de subsidies heeft Gorbatsjov kennelijk nog

niet aangedurfd. Omdat vooral de beter betaalden de hogere prijzen op de vrije markt kunnen betalen, wordt Pjotr Modalski er vermoedelijk niet zoveel beter van.

Ook in de dienstensector lijkt Gorbatsjovs politiek wat op die van Lenin. Er kunnen particuliere familiebedrijfjes worden opgericht in 29 met name genoemde gebieden [32]. Deze variëren van het na werktijd gebruiken van de eigen auto als taxi, het openen van een winkel of restaurant, tot het opzetten van reparatiebedrijven voor herstel van radio's, TV-toestellen en huishoudelijke apparaten, of voor het verrichten van klussen aan huis. Door niet-werkenden, zoals de gepensioneerden, huisvrouwen en studenten, mogen bovendien nieuwe coöperatieve ondernemingen worden opgezet met maximaal 50 werknemers. Die kunnen zich bezighouden met de produktie van consumptiegoederen, optreden als reparatiebedrijf en andere diensten gaan verrichten. Deze maatregelen, die van de staat geen investeringen vergen, voorzien inderdaad in een behoefte. De dienstverlening Harperde nog al eens, hetgeen de gemiddelde burger veel ergernis gaf. Bovendien kan de maatregel worden gezien als een poging het zwarte circuit terug te dringen. Indien voldoende materiaal ter beschikking wordt gesteld, want daar zit hem de kneep, kan de diefstal in de bedrijven effectiever worden bestreden. Zou dat lukken, dan worden zowel de kwaliteit van de dienstensector verbeterd als het rendement van de ondernemingen vergroot.

Voor de industriële sector ligt het accent vooral op „reforma”. Net als bij de landbouw is hier door samenvoeging van een aantal instanties een superministerie ontstaan: het „Bureau voor de machinebouw” ([19] blz. 29). Hoe dat uiteindelijk eruit komt te zien en welke bevoegdheden het dan heeft, is op dit moment nog onduidelijk. De defensieproduktie ministeries blijven in elk geval buiten de reorganisatie. Daarenboven heeft de minister van financiën, Gostev, vorig jaar aangekondigd dat het defensiebudget tot 20,2 miljard roebel zal stijgen [33]. Dat zegt niets over de werkelijke hoogte van dat budget, maar versterkt wel de eerder geopperde veronderstelling dat aan de produktie van militair materieel voorlopig nog niet zal worden getornd. De investeringsquote van de consumptiegoederensector wordt niet wezenlijk verhoogd, terwijl toch de produktie moet worden op-

gevoerd. Het aandeel van de investeringen in de machinebouwsector zal ruim 30% van het totaal bedragen. De produktie van deze sector zal volgens het 12e Vijfjarenplan met 40% moeten stijgen ([19] blz. 25). De nadruk ligt hierbij op de vernieuwing van het machinepark door versnelde afschrijving. Ook zal de kwaliteitscontrole worden verbeterd. Er komen onafhankelijke controleurs; een systeem dat van oudsher bij de defensie-industrie wordt toegepast. Verder is men van plan de bureaucratie te verminderen. Door de bedrijven moet een soort boekhouding worden gevoerd waarvan een afschrift naar Moskou moet worden gezonden. Hierdoor kunnen de plannen beter op elkaar worden afgestemd en kunnen bedrijven die doelmatiger werken, beter worden beloond. Ook kan deze bedrijven worden toegestaan een deel van de produktie zonder tussenkomst van het centrale apparaat te verkopen of te exporteren. Dat is althans de bedoeling. Zoiets is indertijd al door Stalin gepropageerd, maar zelfs onder zijn bewind niet van de grond gekomen.

Het is dan ook sterk de vraag of de plannen voor de industriële sector tot een goed einde kunnen worden gebracht. Ten eerste valt een vervanging van het machinepark moeilijk te rijmen met een produktieverhoging. Reconstructie vereist, behalve een vervanging van de produktieband, bouwkundige werkzaamheden en dat vermindert de omvang van de produktie. Bovendien is het systeem nu nog vooral op expansie ingesteld. Daaraan wordt zowel door de planners als de constructiebedrijven de voorkeur gegeven omdat het beter kan worden overzien en dus minder risico meebrengt. Ook de managers van de bedrijven geven daaraan meestal de voorkeur. In de bouw- en aanloopfase kunnen ze niet produceren en dat verzekert ze een tijdlang van een rustig bestaan. Bovendien kleeft aan het renovatieplan nog een bezwaar. De meeste fabrieken staan in het westelijke deel van de Sovjet-Unie, terwijl de winning van energiedragers steeds verder naar het oosten opschuift. Hierdoor worden de aanvoerlijnen langer, zeker als de bouw van kerncentrales achterblijft bij de verwachtingen. Daarbij komt dat het niet strookt met de demografische trends die voorzien dat de bevolkingsgroei van het westelijke deel van het land achterblijft bij die van de niet-Slavische „buitengewesten.”

De voorziene produktieverhoging zal ten dele

moeten komen van automatisering. De Sovjetrusische industrie is echter moeilijk in staat hiervoor de juiste robots te leveren. Ook is het prijsmechanisme nog niet op de automatisering afgestemd. De prijs van produkten wordt namelijk niet bepaald door de vraag, en dus door de marktwaarde, maar vastgesteld op basis van de marxistische theorie van de meerwaarde van arbeid. Dit kon in het pre-automatiseringstijdperk al een omstreden methode worden genoemd. In de huidige tijd leidt het tot volstrekt irrationele prijzen. Overdreven gesteld valt hierdoor de prijs van een paar met de hand gemaakte klompen hoger uit dan die van ten dele met robots gemaakte kwaliteitsschoenen. Kwaliteit wordt in het systeem dan ook minder beloond dan kwantiteit.

Een andere factor die intensieve groei in de weg staat, is het gebrek aan competitie. Managers hebben in de loop der tijd allerlei foefjes bedacht om de streefcijfers te halen met produkten die in kwalitatief opzicht nog net door de beugel kunnen. Handel, en dus competitie, behoeven ze niet te vrezzen, daarin voorziet het systeem niet. Dat geldt ook voor de handel met het buitenland. Handel tussen de Comecon-partners draagt dan ook vooral het karakter van een ruim tevoren afgesproken ruilovereenkomst die door beide partners in de respectieve plannen kan worden ingepast. Dat komt omdat het systeem van de „converteerbare roebel” nooit goed van de grond is gekomen. Voor transacties met andere landen geldt hetzelfde, zij het in versterkte mate. Veelal wordt een akkoord gesloten voor de lange termijn, waarbij olie, gas of wapens worden „geruild” tegen Westerse goederen of verkocht voor buitenlandse valuta. Snelle transacties, bv. als een gat in de markt wordt ontdekt, zijn er niet bij. Aangezien er bovendien in de Sovjet-Unie geen vrije markt voor industriële produkten bestaat en tevens irrationele prijzen worden gehanteerd, is handel waarbij het buitenland is toegestaan vrijelijk in te kopen een onmogelijkheid. De plannen zouden erdoor worden verstoord en het land zou grote economische schade leiden als voor een produkt een prijs is voorzien die, om welke reden dan ook, beneden de wereldhandelsprijs is gelegen. De marxistisch-leninistische leer en de vrije handel verdragen elkaar dan ook niet zo goed.

Het ligt dan ook in de aard der dingen dat Gorbatsjovs plannen in eigen land omstreden zijn. Daar-

bij bestaat er niet zozeer een verschil van mening over de kwalen die de economie teisteren, maar wel over hoe die moeten worden aangepakt. Economen zoeken de oplossing vooral in het opkrikken van de planningsprocedures, een verbetering van het management en, in mindere mate, in een aanpassing van het prijsstelsel. Technisch georiënteerde deskundigen verwachten veel heil van een verhoging van het technische peil, bv. door een betere scholing, meer contact tussen ontwerpers en producenten en een betere terugkoppeling met de gebruikers. Als invoer van moderne Westerse technologie hierbij tijdelijk soelaas kan bieden, wordt gebruik daarvan zeker niet afgewezen. Een derde groep is niet tegen hervormingen, maar is wel beducht voor een aantasting van de ideologie. Ze prefereren veelal investering boven consumptie, zijn voor een autarkischer opstelling en staan uit dien hoofde huiverig tegen nauwere contacten met het Westen. Een vierde groep ten slotte, spreekt zich in het openbaar lovend over „reforma” uit, maar is ondertussen benauwd door de vooruitgang onder de voet te worden gelopen en zijn baan te verliezen. Geheel onterecht lijkt deze vrees niet. Gorbatsjov heeft al vrij veel oudere en incompetentere kaderleden en managers ontslagen en het ziet niet ernaar uit dat hij, zolang hij nog in het zadel zit, daarmee zal ophouden. In een rede die hij in mei 1985 hield, hield hij deze groep voor:

Wij moeten al onze kaderleden natuurlijk een kans geven de eisen van deze tijd te begrijpen en zich daaraan aan te passen. Maar iedereen die niet bereid is zich aan te passen en daarenboven de oplossing van de problemen vertraagt, moet uit de weg gaan. Ga uit de weg en bemoei je niet ermee! [34]

Een aspect van Gorbatsjovs politiek dat in vrijwel ieders plaatje past, is de verhoging van de arbeidsproductiviteit. Minder drinken, harder werken, meer zelfstandigheid aan de basis en een nauwgezetere en inspirerender leiding is hierbij het devies. Dat heeft tot nu toe goed gewerkt. Het absentisme is gedaald, de werklust is gestegen en zelfs is de gemiddelde levensverwachting voor mannen wat omhoog gegaan [35]. Hoelang deze „politiek van de straffe teugel” kan worden volgehouden, is moeilijk te zeggen. Gorbatsjov heeft macht en kan zijn machtsbasis vergroten door nietsnutten te vervangen door competentere medestanders. Om incompetentie op te sporen, kan de „nieuwe openheid” (*Glasnost*) een belangrijke

rol vervullen; een rol overigens die met democratie niet zoveel heeft te maken en zeker niet inhoudt dat kritiek op de basis van de macht welkom is.

In de huidige tijd is macht alléén niet voldoende, maar moet ze met gezag worden gecombineerd. Een leider verwerft gezag door de juiste politieke doelstellingen te kiezen en die met enthousiaste en deskundige medestanders te verwezenlijken. Als Gorbatsjovs medewerkers voldoen aan het profiel dat hij van hen schetste, dan kan hij in dit opzicht macht aanvullen met gezag. In een rede in Leninograd in 1985 zei hij namelijk:

Mensen hebben respect voor leiders die stipt zijn, goed georganiseerd, veeleisend, die belangstelling tonen en die door hun persoonlijk voorbeeld laten blijken dat ze staatszaken gewetensvol aanpakken. En ze ondersteunen zulke leiders altijd. [36]

Gorbatsjovs gezag hangt echter ook af van de mate waarin hij zijn economische politiek kan waarmaken. Van een aantal aspecten is al aangegeven dat hieraan gereede twijfel kan bestaan. Bij andere aspecten zal de tijd het leren. Dat geldt ook voor de „joint ventures” die, net als in Lenins tijd, weer in de plannen zijn voorzien. Op 4 februari jl. maakte de eerste vice-president van de Buitelandse economisch commissie, Ivan Ivanov, in Davos bekend dat de belasting over de nettowinst van deze bedrijven, die voor 51% in handen van de Sovjetrussische bedrijven blijft, maximaal 30% zal bedragen [37]. Van deze nettowinst mag 56% naar het buitenland worden overgemaakt; daarop zal een belasting worden geheven van 20% (tenzij de Sovjet-Unie met het land van herkomst een belastingovereenkomst heeft gesloten).

Wordt de winst in de Sovjet-Unie geïnvesteerd, dan wordt ze niet belast. Met uitzondering van de defensiesector kunnen in principe alle bedrijfstakken „joint ventures” aangaan. De onderhandelingen worden door de bedrijven gevoerd, dus zonder tussenkomst van het ministerie van handel in Moskou. Ivanov gaf toe dat de handelskennis van veel managers te kort schiet.

Wij zullen een aantal van hen naar buitenlandse „business schools” sturen. Ik zie geen andere manier om dit probleem op te lossen. ([32] blz. 11)

Het lijkt niet het enige probleem. Gezien het verschil in aanpak zal het ook Westerse managers moeite kosten te wennen aan een systeem waar

men voor de levering van grondstoffen en materialen afhankelijk is van staatsbedrijven. Welke garanties bestaan voor tijdige levering? Wat zijn de boeteclausules als dit niet gebeurt? Hoe kunnen de investeringen worden beschermd? Dit zijn slechts enkele vragen van de vele die zich nu voordoen. In Lenins tijd was het vermoedelijk eenvoudiger. Het socialistische systeem stond nog in de kinderschoenen en veel Russische managers hadden vóór de revolutie met het Westen handel gedreven.

Er is nog een beletsel. Voor Westerse bedrijven is het interessant produkten te gaan vervaardigen voor de Russische markt. Voor zover het hier zou gaan om produkten die de Sovjet-Unie voordien moest importeren, zou dit haar deviezen besparen. Het bezwaar daartegen is dat de produkten van de gezamenlijke onderneming vrijwel zeker in het planningsproces zouden moeten worden ingepast. Ook over de prijs heeft men dan niet veel meer te vertellen. En uit Sovjetrussisch standpunt bezien is het bovendien interessanter produkten op de Westerse markt af te zetten. Als de buitenlandse partners hun kennis en kunde gebruiken om een hoogwaardig produkt te maken en daarvoor in het buitenland een markt weten te vinden, kan door de lage loonkosten concurrerend worden geopereerd. Bovendien verdient de Sovjet-Unie op deze wijze deviezen. Op een uitzondering na, bv. voor kleine gespecialiseerde firma's, of voor een enkel produkt uit een groot assortiment van een *grotere onderneming*, is dat voor de Westerse bedrijven minder interessant. Men wordt namelijk concurrent van zichzelf en wordt bovendien geconfronteerd met dumping. Het is dan ook niet waarschijnlijk dat dit plan op korte termijn zal aanslaan. Dat werd door Ivanov bevestigd:

Wij hebben de indruk dat veel bedrijven in het buitenland ons initiatief meer met nieuwsgierigheid dan met interesse volgen.

Alles overziende, heeft Gorbatsjov binnen korte tijd zijn machtsbasis flink vergroot. Hij spreekt openlijk over de problemen, maakt een energieke indruk en heeft al aardig wat dood hout uit het apparaat weggesneden. Hij heeft daardoor een aanzet gegeven om zijn macht door gezag te versterken. Of dit zich voortzet hangt af van zijn vermogen tegenstanders van hun ongelijk te overtuigen

of ze op een andere wijze te neutraliseren. Het slagen van zijn „Nieuwe Economische Politiek” is hiervoor mede een voorwaarde. Hoewel niet alle streefcijfers behoeven te worden gehaald, moet toch wel een redelijke vooruitgang worden geboekt. Door de wijdverbreide tegenstand zijn de hervormingen echter niet ingrijpend. Het is een curieus mengsel van openheid en discipline, renovatie en groei, „boter en kanonnen”, handhaving van centrale planning en beklemtonen van initiatief in de lagere regionen; kortom, van alles wat. Het lijkt in elk geval nog geen recept voor snelle groei. Walter Connor acht dan ook de kans dat Gorbatsjov in het jaar 2000 nog in het zadel zit op minder dan 50% ([20] blz. 46). Andere deskundigen geven hem een wat grotere overlevingskans, maar zeker is wel dat hij de wind erg mee moet hebben om te slagen.

Convergentie of voortdurende confrontatie?

Het welslagen van Gorbatsjovs plannen is voor het Westen niet van belang ontbloot. Zo roept het bv. de vraag op of door een mogelijk grotere verplechting van economische belangen niet tevens de basis wordt gelegd voor een grotere toenadering van beide blokken. Indien die vraag bevestigend zou kunnen worden beantwoord, zou het wenselijk kunnen zijn een politiek te voeren die Gorbatsjovs beleid ondersteunt. Dit lijkt de visie van de eerder geciteerde minister Genscher.

Mijn persoonlijke mening is anders. Niets wijst erop dat Gorbatsjov en de zijnen het Sovjetrussische socialisme willen afschaffen; zij willen het verbeteren. Als dat lukt is het niet onlogisch te veronderstellen dat zulks voor de leiding, en mogelijk ook voor de bevolking, als een aanwijzing wordt gezien dat het socialisme werkt. De sociaal-politieke tegenstellingen worden er dan in ieder geval niet minder op. Nu zou men kunnen tegenwerpen dat, ondanks de handhaving of zelfs vergroting van die tegenstellingen, een grotere economische afhankelijkheid over en weer de kans op agressie verkleint. Dat lijkt hout te snijden, maar daarbij moet wel worden bedacht dat de interdependentie waarover het hier gaat, betrekkelijk is. Het kan beide blokken een economisch voordeel brengen, maar het betekent niet dat ze op elkaar zijn aangewezen; ze kunnen het in economische

zin heel goed zonder elkaar stellen. Zouden Gorbatsjovs plannen mede door Westerse steun tot een goed einde worden gebracht, dan is niet uit te sluiten dat de behoefte aan die steun afneemt en het Westen wordt geconfronteerd met een ideologisch zelfverzekerder en economisch sterkere tegenstander.

Wat zouden nu de gevolgen zijn als Gorbatsjovs plannen schipbreuk lijden? Dat is moeilijk te voorspellen omdat veel zal afhangen van het hoe en waarom ervan. Als het bestek ondeugdelijk blijkt en de kapitein wegens gebrek aan succes aan de dijk wordt gezet, zal vermoedelijk een voorzichtiger maar strengere roerganger het bevel overnemen. De kans dat *glasnost* dan een minder transparant karakter krijgt, lijkt vrij groot.

Welke daarvan de gevolgen zijn? Wie het weet mag het zeggen! De centrifugale krachten kunnen zowel worden versterkt als verzwakt. De ontevredenheid zou kunnen toenemen. Allereerst in de Sovjet-Unie zelf. De ongeregelde heden in Kazakstan zijn recent in de openbaarheid gekomen, maar ze lijken geenszins op zichzelf te staan. Al eerder werd het land door opstootjes en stakingen getroffen, al werd daarvan toen geen ophef gemaakt [38]. Indien dit soort ongeregelde heden mede stoelt op nationalistische of religieuze gevoelens, is het mogelijk dat er een schaalvergroting ontstaat die niet meer met zachte hand is te onderdrukken. De kans is groot dat dan wordt ingegrepen, ook al zouden de economische betrekkingen met het Westen daardoor op de tocht komen te staan.

Natuurlijk is niet uit te sluiten dat met het aantreden van een nieuwe leider, waarvan bekend is dat hij met harde hand zal optreden, de protesten verstommen. Dat lijkt echter alleen waarschijnlijk indien tegelijk de consumptie wordt opgevoerd. Dat vermindert echter de ruimte voor investeringen elders en vergroot de kans op een economische stagnatie à la Brezjnef. Een andere mogelijkheid is dat Gorbatsjov wordt geconfronteerd met ongeregelde heden in een van de andere Oosteuropese landen, bv. omdat ze een eigen vorm van *glasnost* willen invoeren, hetgeen door hun leiders niet kan worden toegestaan. Trouwens, zulke problemen deden zich in het verleden vooral voor wanneer in het Kremlin een machtsstrijd aan de gang was. Toen Chroesjtsjov zijn macht consolideerde,

moesten tanks in actie komen om opstanden neer te slaan in Berlijn (1953), Warschau en Poznan (1956) en Boedapest (1956). In de beginperiode van het Brezjnef-regime moest in 1968 weer worden ingegrepen in Warschau en in dat zelfde jaar was een groot aantal divisies nodig om een einde te maken aan de „Praagse lente”. Recent waren er weer onlusten in Polen en — wat het Kremlin gevaarlijker leek — de aanhang van de vakbond Solidariteit groeide. Door zware druk kon hier directe actie worden vermeden. Het is dan ook geen wonder dat de heersende regimes in Oosteuropa de plannen van Gorbatsjov met enige zorg bezien. Honecker roemde onlangs de vooruitgang in de DDR en sprak met geen woord over de ontwikkelingen in de SU. Ook uit hun kranten worden de Oost Duitsers daarvan niet veel gewaar; die zijn op dit punt aan censuur onderworpen [39]. Ook in Praag reageert men koeltjes. De Tsjechoslowaakse partij-ideoloog, Vasil Bilak, zei, verwijzend naar de „Praagse lente”:

Wij moeten de ervaringen die wij met de vijanden van het socialisme hebben opgedaan, vooral aan het eind van de jaren '60, niet vergeten. [39]

Janos Kadar heeft voor een andere lijn gekozen. Hij schildert Gorbatsjovs plannen af als iets dat in Hongarije al lang is verwezenlijkt [40]. Polens Jarozelski doet er het zwijgen toe: hij heeft al moeilijkheden genoeg [41]. Onlusten in Oosteuropa zouden een tegenslag voor Gorbatsjov zijn. Of hij wel of niet is gedwongen in te grijpen, zijn tegenstanders zullen het uitleggen als een bewijs voor de stelling dat iedere verandering nog geen verbetering is. Of dat zijn val inluidt, kan niet worden voorspeld. Als dat niet het geval is, zal hij vermoedelijk toch gas moeten terugnemen.

Alles overziende, kan de conclusie niet veel anders uitvallen dan dat betere economische betrekkingen tussen Oost en West niet zoveel invloed hebben op toekomstige gebeurtenissen in het Warschau-Pact. Zou Gorbatsjov mede daardoor slagen, dan is de kans niet uitgesloten dat het Westen uiteindelijk wordt geconfronteerd met een capabeler en zelfverzekerder tegenstander, die resoluter kan ingrijpen in Oost-Europa en in landen in de Derde Wereld. Zou dat laatste gebeuren in één van de nu al smeulende brandhaarden — bv. het Midden-Oosten — dan zou dat de veiligheid van de NAVO-landen zeker niet vergroten.

Zouden Gorbatsjovs plannen daarentegen schipbreuk leiden — en dat is zelfs met actieve Westerse steun goed denkbaar — en wordt hij daardoor vleugellam, of zelfs terzijde geschoven, dan kan in de Sovjet-Unie sociale onrust ontstaan, bv. door frustratie van de nu gewekte verwachtingen. De orde zal dan moeten worden hersteld. Dat geeft een terugslag in de economie, maar maakt voor de NAVO de situatie er niet veel beter op. Dat komt omdat, zoals wij hebben gezien, de Sovjet-Unie zich tot de jaren '90 geen beperkingen behoeft op te leggen bij de productie van militair materieel.

Die staat in feite los van het al of niet slagen van de Nieuwe Economische Politiek. Daarbij komt dat in dergelijke chaotische situaties de noodzaak van „een vlucht naar voren” zich welhaast dwangmatig kan opdringen.

Oorlogen zijn in het verleden zowel ontstaan wanneer een der belligerenten wist dat hij zwakker zou worden, als in gevallen waarin hij zich sterker voelde dan zijn potentiële tegenstander [42]. Als

beide condities zich tegelijkertijd voordoen, kan de situatie explosief worden. Zeker als door onderhandelingen de rol van de kernwapens drastisch wordt teruggedrongen.

Moeten wij dan geen handel met de Sovjet-Unie drijven? Niet noodzakelijkerwijs. Zolang dat voor beide economisch voordeel en gelijke wederzijdse veiligheid brengt, is er niets op tegen. Dat laatste is echter cruciaal. Vrede kan niet worden gekocht, en economische douceurtjes garanderen — zoals ook „Irangate” laat zien — de veiligheid van niemand. Daarvoor is meer nodig, namelijk een consequente buitenlandse politiek, bij voorkeur geformuleerd in bondgenootschappelijk verband. Zo'n politiek omvat zowel een economische als een militaire dimensie. Over beide kan worden onderhandeld, zo enigszins mogelijk in samenhang. Illusies optommmelen omdat ze goed in het gehoor liggen, of onderhandelen in een discosfeer, zoals in Reykjavik gebeurde, kan daarbij maar beter achterwege worden gelaten.

Literatuur

28. R. F. Staar - Checklist of Communist parties in 1985. *Problems of Communism* (1986)(3/4)58.
29. *NRC Handelsblad* (1987)(21 feb)13.
30. *EIR* (1986)(12 dec)15.
31. *Int. Herald Trib.* (1985)(27 mrt)5.
32. *EIR* (1986)(12 dec)15.
33. *EIR* (1986)(12 dec)15.
34. *Int. Herald Trib.* (1986)(14 feb).
35. *The Economist* (1987)(11 feb)2.
36. T. Gustafson en D. Mann — Gorbachev's first year: building power and authority. *Problems of Communism* (1986)(5/6)19.
37. *NRC Handelsblad* (1987)(14 feb)11.
38. R. R. Ludwikowski — *The crises of communism: its meaning, origins and phases*. Pergamon/Brassey's, New York (1986)78.
39. *Het Parool* (1987)(14 feb)9.
40. *NRC Handelsblad* (1987)(11 feb)5.
41. *Het Parool* (1987)(17 feb)7.
42. M. Howard — *The causes of war*. Unwin Paperbacks, Londen (1983).

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

R. F. de Ruyter

Copperhead, slimme artilleriemunitie

Enige tijd geleden heeft men kunnen vernemen dat de Nederlandse overheid de benodigde 21 meervoudige raketwerpers MLRS niet zal aanschaffen bij fabrikant Ling-Temco-Vought (LTV), doch bij het Amerikaanse leger, wat ons land een aanzienlijke financiële besparing zal opleveren.

Het MLRS-systeem staat wat munitie betreft nog in de kinderschoenen. De huidige submunitie, ontwikkeld door LTV, AM General en Sierra Research, bestaat uit drie hoofdtypen. Dat kunnen, per raket, zijn òf 6 stuks Tactical guided warhead (TGW antitank), 28 AT-2 mijnen (antitank), òf 644 stuks M-77 (antipersoneel), alle inzetbaar tot 30 km.

Met de huidige ontwikkelingen, ook aan Sovjetrussische zijde, is het raadzaam in de voorwaartse antitankverdediging niet geheel en al op het MLRS-systeem te vertrouwen. Het MLRS-systeem is voornamelijk ontworpen om vijandelijke gemechaniseerde eenheden uit te schakelen voordat ze een tactisch belangrijk gebied hebben bereikt. In die taak spelen de draagbare antitanksystemen (Law, Carl Gustav, Dragon) eveneens een rol.

Bij een eventuele uitschakeling van een aantal MLRS-systemen is het noodzakelijk dat die rol wordt overgenomen. De antipersoneelrol levert normaliter geen probleem op voor de artillerie. Een moderne tank kan echter slechts worden uitgeschakeld door een directe treffer, en de nieuwste modellen zware tank dan vaak niet eens meer van voren. Houden wij met name de ontwikkelingen in het oog die zijn toegepast bij de

verbeterde T-72 of T-80, dan kan het voor sommige soorten antitankmunitie reeds onmogelijk zijn zware tanks uit te schakelen anders dan van boven.

Helaas zijn wij niet in staat de laatste typen Russische bepantsering te beproeven; ook de Israël's boeken geen representatieve resultaten met het uitschakelen van T-34/-54/-55-tanks. Aangenomen mag wel worden dat de jongste Russische bepantsering vergelijkbaar is met bv. het Engelse Chobham-pantser zoals o.a. toegepast op de Amerikaanse M1A1 Abrams.

Artillerie in de antitankrol

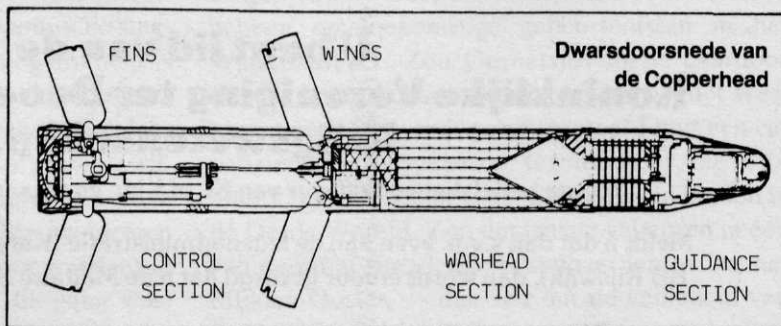
Tank- en artillerievuurmonden gebruiken in de antitankrol is geen nieuw idee. Het eerste hiervoor ontworpen systeem was de Shillelagh, kaliber 152 mm. Geplaatst op zowel de M60A2 als op de M551 Sheridan (1964 en 1966), was dat het eerste geleide projectiel dat uit de schietbuis van een tank kon worden verschoten. Het Shillelagh-projectiel werkte volgens het infraroodprincipe en was effectief tot ca. 3000 m. Na het afvuren hield de richter een kijker en tevens een infraroodstraal op

het doel gericht. De weerkaatsing werd door de sensors in de Shillelagh opgevangen. De eventuele koerscorrecties werden door het projectiel (als het werkte) autonoom uitgevoerd. Het systeem bleek echter uitermate storingsgevoelig en het project werd stilgezet.

Een volgend project was het Cannon launched guided projectile M712-project, dat de bijnaam Copperhead kreeg; dit systeem werkt volgens het laserzoekprincipe. Het Copperhead-project was oorspronkelijk voorgesteld door de Engineering staff van het Amerikaanse leger te Rodman Laboratories in 1970. Gedurende de daaropvolgende periode werden de diverse mogelijkheden bekeken door verschillende commissies, wat ertoe leidde dat in 1972 twee contracten tot stand kwamen, en wel met Martin Marietta en met Texas Instruments. Die contracten hielden in dat beide fabrikanten een doelmatig systeem zouden ontwerpen, waarna door het Amerikaanse leger zou worden bekeken welk model het geschiktst was. Gedurende de daaropvolgende tests werd de uitvoering van Martin Marietta geselecteerd als de veelbelovendste.

Laserzoeksysteem

Hoewel recent, tijdens de Amerikaanse luchtaanval op Libië, bleek dat ook laserzoeksysteem hinder kunnen ondervinden van „echte” gevechtssituaties (rook, stof, verschillende hittebronnen, elektronische tegenmaatregelen), staat inmiddels toch vast dat laserzoeksysteem

doorgaans zijn te prefereren boven infraroodzoeksystemen. Nadeel van de huidige stand van zaken bij de Copperhead, die „over de horizon” opereert is, dat het type nog niet onder de noemer „intelligent” is te plaatsen. Bij de Copperhead maakt men nog steeds gebruik van een voorwaartse waarnemer, zoals o.a. bij het KL/GND 4914 systeem, of bv. van een onbemand, per radio geleid vliegtuig (remotely piloted vehicle, RPV). Dat laatste kan problemen opleveren; de waarnemer dient een laserstraal op het doel gericht te houden, waarvan de weerkaatsing door de Copperhead moet worden opgevangen, maar dat principe vereist een uitstekende communicatie tussen waarnemer en houwtiser en staat bloot aan elektronische tegenmaatregelen (ECM/ECCM).

Houwtiser-evolutie

Het geleide projectiel CLGP M712 Copperhead is een met vinnen gestabiliseerd wapensysteem met een High explosive anti-tank (Heat) lading. Bedoeld om te worden afgevuurd door een M109 gemechaniseerde of M198 houwtiser (beide met getrokken schietbuis) is het in staat een maximale afstand van 16 km af te leggen. Het moet echter geen probleem vormen de Copperhead af te vuren met de RDM/PRB M114/39 houwtiser. Wat ten voordele van de Copperhead, en trouwens van alle 155 mm-munitie, spreekt is dat de maximaal effectieve dracht afhangt van de ontwikkelingen op houwtisergebied. De concurrentie op dit gebied heeft ertoe geleid dat een ware slag gaande is bij het verlenen van de schietbuizen. Af te wachten valt wat de NAVO-standaard zal gaan worden, maar het is de vraag of de verschillende leden zich daaraan zullen houden. Zowel de AS-90 als de SP-70 gemechaniseerde houwtisers bezitten momenteel een 155/39 schietbuis, doch de laatste ontwikkelingen wijzen naar kaliber 47 of zelfs 52.

Medio 1986 presenteerde BMY-Harsco, fabrikant van de M109-houwtiser, de nieuwe M109A5. Deze is nog door geen enkel land ingevoerd, zodat een concurrerende schietbuis van BMY-Harsco zeer goed mogelijk is. Het bereik wordt dus aanmerkelijk vergroot, waardoor een gemechaniseerde opmars eerder tot staan kan worden gebracht.

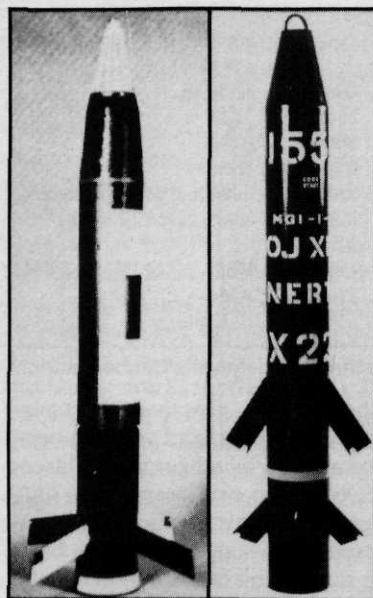
De ontwikkeling van projecten als Copperhead is ook afhankelijk van de ontwikkelingen in de elektronica-industrie. Twee van die ontwikkelingen zijn bv. „Tactical command, control en communications” (C³), met als doel het veilig leiden van gevechtseenheden naar en op het gevechtveld, en „Joint surveillance + target attack radar systems” (Joint Stars), met als oogmerk het sneller waarnemen van vijandelijke troepenbewegingen alsmede het dirigeren van de eigen troepen naar en op het gevechtveld. Joint Stars wordt uit de lucht geleid en kan, met aangepaste middelen, ook zorgen voor het geleiden van projectielen als Copperhead.

De Copperhead

Eerder is gesproken over „intelligente” munitie. Hoewel men met de huidige stand van zaken de Copperhead niet daartoe kan rekenen, kan men het systeem wel het predikaat „slim” geven. De Copperhead heeft het voordeel dat hij „over de horizon” opereert, en daardoor personeel en materiaal niet aan direct vijandelijk vuur blootstelt, zoals dat bij systemen als Tow wèl het geval kan zijn.

Het Copperhead-projectiel bestaat uit drie secties: een neusstuk waarin zich de laserzoekkop en het elektronische gedeelte bevinden, een middensectie met de explosieve lading, en een staartstuk met de gyroscopen en de accu's.

Het wapen wordt tevoren geprogrammeerd. Dat kan resulteren in twee verschillende banen. Ten eerste de gangbare krombaan, normaal bij houwtisers. Hierbij

Links: prototype van de Copperhead, rechts: trainer-versie

wordt de Copperhead afgeschoten als een standaard 155 mm-projectiel, en verkrijgt hetzelfde traject. Op het hoogste punt aangekomen neemt de laserzoeker de weerkaatste energie waar van het doel en richt zich daarop. De tweede instelling bezorgt de Copperhead na het afvuren een vlakke baan, op een tevoren programmeerbare hoogte (gangbaar is ca. 350 m). Op deze hoogte, vliegend tussen en onder laag hangende wolkenbanken door, is de Copperhead in te zetten op doelen op 5 km en verder. In principe is het natuurlijk mogelijk het wapen ook in te zetten onder direct bedreigende omstandigheden, zoals tegen een gepantserd voertuig dat kans heeft gezien door de linies te glippen.

Direct na het afvuren van de gescheiden lading (zie de tabel) wordt het ontstekingsmechanisme geactiveerd door de versnelling en de terugslag, met als verder gevolg dat de batterij wordt ingeschakeld en de vinnen worden vrijgegeven. Bij het verlaten van de schietbuis worden de vinnen door de centrifugaalkracht van ca. 10 omw/min uitgeklat. Na een tevoren programmeerbare tijd worden de vleugels vrijgegeven. Tegelijkertijd worden alle elektroni-

Type:	antitank Heat (High explosive anti-tank)	Container	Ballistische gegevens M712
Gewicht:	62,10 kg	Gewicht	Aandrijf- lading
Lengte:	1,35 m	— met M712: 92,47 kg	Nr
Mantel:	staal	— zonder M712: 30,30 kg	V₀
Neuskegel:	plastic	Lengte:	Bereik
Kleur:	zwart met gele merktekens	1,53 m	(m/sec) (km)
Lading:	compositie B (6,63 kg)	Hoogte:	
Aandrijf- lading:	M3A1, M4A2, M119, M119A1, M119A2	0,45 m	
Primer:	M82	Breedte:	
		0,44 m	
		Kleur:	
		olijfgroen met witte merktekens	
			M3A1 4 257 5,2
			5 313 6,7
			M4A1 4 278 5,8
			5 323 7,0
			6 396 8,5
			7 468 9,9
			M119 8 577 16,0

Technische gegevens Cannon launched guided projectile CLGP M712 „Copperhead”

sche circuits geactiveerd, waardoor de Copperhead volledig operationeel is. Wanneer nu het lasersysteem een lasersignaal ontvangt en dat als positief kan decoderen, zal het zich autonoom hierop richten in een glijdende vlucht. Bij contact met het doel wordt de explosieve lading tot ontploffing gebracht door hetzij de Direct impact sensors (DIS), hetzij de Shock wave sensors (SWS). Met een lading van 6,63 kg (Compositie B) is de Copperhead effectief tegen zelfs de zwaarste bepantsering.

Achtergronden

Hoewel de Copperhead op het moment redelijk tot goed voldoet, is dat niet altijd zo geweest. In 1982 werd het project zelfs stopgezet omdat het wapen slechts 67 i.p.v. de vereiste 80% geslaagde proefnemingen wist te behalen. Het bleek echter dat de US Army absoluut overtuigd was van de noodzaak van een dergelijk wapensysteem, en na research en herhaalde aanvragen werd het project in april 1983 weer opgevat.

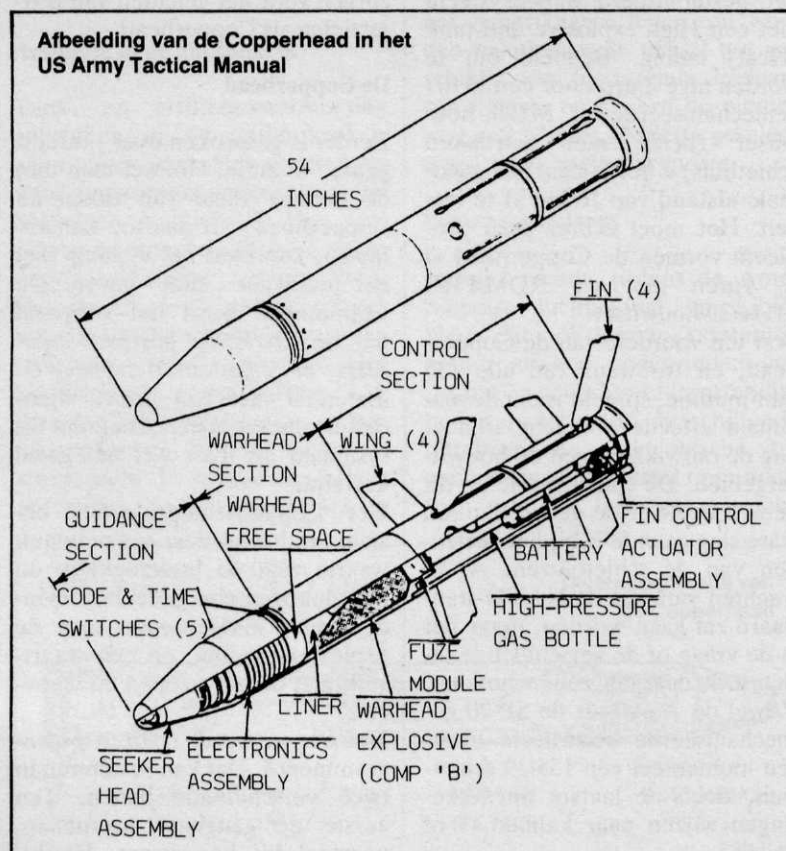
Met het hervatten van het Copperhead-programma is het Amerikaanse leger toch erin geslaagd een wapensysteem te creëren dat doelmatig opereert en een gat vult. In de periode tot 1991 zal Martin Marietta 30.642 M712's moeten leveren, die dan voornamelijk zullen worden opgeslagen. Daarmee is een aanzienlijk bedrag gemoeid. Zelfs voor Amerikaanse begrippen is \$ 45.000 per schot wel erg hoog, zulks bv. in

vergelijking met de Shillelagh waarvan het enkele schot \$ 13.890 kostte. Verder is het nog de vraag of die prijs in de nabije toekomst wel constant zal blijven. Elektronische systemen als Copperhead staan bloot aan de evolutie in de industrie en wat dat betreft zijn de prijzen niet mals.

Voor Nederland is het, bij een eventuele aanschaf, van belang dat wij over een uitstekende elektronica-industrie beschikken. In hoever die echter in staat zal zijn kosten te drukken is een open

vraag. Verder van belang is nog de ontwikkeling van een intelligente (autonoom opererende) Copperhead, voorzien van het „Advanced indirect fire system”. Deze toekomstige versie van de Copperhead moet, na te zijn afgevuurd, in staat zijn zelfstandig een doel te zoeken en uit te schakelen; zonder invloed van buitenaf. Dat vereist een zeer uitgebreide elektronische uitrusting; samen met de identificatie vriend of vijand (Identification friend or foe, IFF)

SLOT ONDERAAN BLZ. 355

Materieellogistiek in bedrijf

Maj drs. J. van der Krogt is het kenmerkend niet eens met de stelling dat een deel van de overheidstaken, en meer in het bijzonder hoger onderhoud, efficiënter kan worden uitgevoerd door de particuliere sector (MS 156(1987)(4)139). Toch is dat naar zijn mening op dit moment wel het geval, naar ik opmaak uit een zin aan het eind van zijn artikel: *Door bedrijfsmatiger denken en vooral ook te handelen moet het mogelijk zijn, althans op enige termijn, de bedrijfseconomische weegschaal ten gunste van onze organisatie te laten doorslaan.* Daartoe zoekt schr. het in de verbetering van het „materieellogistieke” systeem. Die verbetering begint bij het beter voorspellen van het werkaanbod. Hij constateert echter zelf dat *bij Defensie aan het systematisch verzamelen en verwerken van gegevens over storingen vrijwel niets wordt gedaan.* Het alsnog opzetten van een dergelijk informatiesysteem zou m.i. de nodige tijd vergen en daarna duurt het geruime tijd alvorens uit de vastgelegde informatie voorspellingen kunnen worden afgeleid over het werkaanbod. Daarmee zijn wij er, naar ik vrees, nog niet. Het voorzie-

ne werkaanbod kan zonder al te veel voorafgaande waarschuwing worden verstoord door omstandigheden die Defensie onvoldoende beheerst. Ik denk daarbij aan bv. het aanmerkelijk langer in gebruik houden van materieel dan aanvankelijk in de plannen was voorzien (Alouette III, YP-408, zware wielvoertuigen, enz.). Dit langere gebruik resulteert in een groter en onvoorzien werkaanbod. Voorts denkt maj Van der Krogt een gelijkmatiger werkaanbod te kunnen bewerkstelligen door het sturen van het gebruik. Daarbij moet worden bedacht dat het gebruik door een groot aantal factoren wordt bepaald. Ik denk aan de beschikbaarheid van oefengebieden, oefenterreinen en schietterreinen, het gelijktijdig beschikbaar hebben van eenheden van de juiste lichte (oefenvensters) en van de juiste soort (bv. painf, tks, pagn), de omstandigheid dat bepaald materieel om belastingtechnische redenen de mobilisatiecomplexen niet mag verlaten, enz. Een aantal van die factoren moet lang tevoren (vaak internationaal) worden vastgelegd en afgesproken. Dat maakt sturing van het gebruik bijzonder moeilijk. Ook kan het voorkomen dat voorgenomen gebruik dat al lang tevoren vaststond, plotseling wordt afgelast bv. ten gevolge van de weersgesteldheid (opdooi, smeltend asfalt).

Ten slotte is plannen en reguleren van het gebruik ten behoeve van een regelmatig werkaanbod maar één kant van de zaak, die zeker niet altijd hoeft te prevaleren. Eenheden moeten binnen een strak oefenschema worden opgeleid; de beschikbare tijd dwingt daartoe. Wanneer nu zou moeten worden gekozen tussen het met de vereiste opbouw voltooiën van de opleiding en de regelmaat van het werkaanbod, behoeft de keuze niet ten gunste van regelmatig werkaanbod uit te vallen. Hetzelfde geldt voor de oefenfrequentie van bataljons en hoger (bv. vijfjaarlijkse lk-ftx). Kortom, ik zie nogal wat problemen voor het beter voorspellen van het werkaanbod en het gelijkmatig reguleren van het werkaanbod. Dat zijn belangrijke hindernissen op de weg naar de voorgestane „bedrijfsmatiger” aanpak. Ook maj Van der Krogt erkent dat er bij correctief onderhoud weinig valt te plannen (blz. 142). In dat kader verwacht hij echter veel van de modulaire opbouw van veel van ons materieel. Van die modulaire opbouw merk ik echter nog weinig. De belangrijkste wapensystemen (tks, YPR, art) hebben een mechanische kant (onderstel), instrumenten en elektronica, en een wapen. Naar mijn ervaring leidt een storing in elke van de groepen tot het in reparatie geven van het gehele wapensysteem. Maj Van der Krogt vind zelf ook van deze modulaire aanpak weinig terug. Het is dan ook maar de vraag of de modulaire aanpak voor het belangrijkste materieel waarover wij nu beschikken — en waarmee wij nog één of meer decennia moeten doen — ook werkelijk soelaas zal bieden.

Schr. vervolgt dan met zijn opvatting over het sturen van de uitvoer-

▷ in elk voertuig. Vóór het jaar 2000 is dat alles nog niet haalbaar. Zoals de zaken nu staan vult de CLGP M712 echter een leemte, nl. tussen Tow en MLRS. De overige ontwikkelingen staan niet stil, en het is duidelijk dat de evolutie van 155 mm-munitie voor het MLRS-systeem, zoals de M483

„Improved conventional munition” (verbeterde conventionele munitie) en de M692 en M731 „Area denial artillery munition” projecten als Copperhead in de jaren '90 dubieus kunnen maken. Voorlopig behoeft Martin Mariëta zich geen zorgen te maken, hoewel de ontwikkeling van het

CLGP M712-systeem meer dan tien jaar in beslag heeft genomen. Ofschoon de elektronica sinds die tijd sterk is gevorderd, kan met zekerheid worden gesteld dat de Copperhead in zijn huidige vorm, en met de intelligente versie voor de deur, tot de eeuwwisseling mee kan.

ring van het onderhoud en over de bevoorrading. De merites daarvan kan ik niet beoordelen. Het valt mij echter wel op dat het hier om theoretische concepties gaat en dat over de realisatie niet wordt gesproken: er wordt niet ingegaan op eventuele kosten en opbrengsten, of het huidige personeel tot de voorgestane werkwijze in staat is, wat invoering van deze methoden tot nu toe in de weg stond, hoeveel tijd implementatie zal vergen, aan welke voorwaarden moet worden voldaan, enz. Daardoor blijft het een open vraag wat hiermee praktisch kan worden aangevangen en in hoeverre dat alles ons concreet naar de voorgestane bedrijfsmatiger aanpak van het onderhoud zal voeren.

Aan het slot komt maj Van der Krogt bij de merites van privatisering van het onderhoud en in het bijzonder bij de vraag of Defensie zelf in staat is de met de privatisering beoogde doelstellingen (budgettaire besparingen en betere bestuurlijke beheersing) te realiseren. Dat laatste moet volgens hem worden bereikt door verder gaande rationalisatie van de bedrijfsvoering. Een eerste voorwaarde daartoe, zo stelt hij, is dat Defensie zal slagen mensen en middelen van voldoende kwaliteit in huis te halen en te houden en die op de juiste wijze weet in te zetten (nergens in het artikel wordt aangetoond of betoogd dat die mensen, middelen en inzet er thans niet zijn; dat wordt kennelijk als een gegeven beschouwd). Over die uiteraard essentiële randvoorwaarden heeft schr. zijn twijfels. Niettemin besluit hij op die problematiek niet in te gaan. Bij mij rijst dan de vraag hoe, nu hij daarover allerm minst zeker is, hij even later de privatisering met zulke stelligheid kan afwijzen.

Maj Van der Krogt moet het dus vooral hebben van „een adequate onderhoudsbeheersing” waarbij de door hem beschreven methoden kunnen helpen. Ik heb hiervoor al enkele kanttekeningen geplaatst bij de uitvoerbaarheid van die methoden inzake het voorspellen en reguleren van het werkaanbod en erop gewezen dat de voorgestane metho-

den weinig concreet zijn uitgewerkt; maar dat alles is niet eens relevant zolang de vraag niet is beantwoord of wij de juiste mensen en middelen hebben of kunnen krijgen om die methoden toe te passen.

Blijft de vraag of Defensie, bedrijfs-economisch gezien, op het zelfde niveau kan komen als het civiele bedrijfsleven indien het onderhoud professioneler (bedrijfsmatiger) wordt aangepakt. Schr. vindt dus zelf dat Defensie, bedrijfseconomisch gezien, op achterstand staat. De vraag rijst dan hoe die achterstand kon ontstaan en waarom die thans kan worden ingehaald.

Natuurlijk, Defensie is niet het civiele bedrijfsleven, maar laten wij ons wèl realiseren dat bepaalde zaken in ons voordeel kunnen zijn zoals o.a. het ontbreken van de noodzaak winst te halen. Bovendien is het in de particuliere sector ook niet alles doelmatigheid wat de klok slaat. . . . Nee, dat zal wel, maar de noodzaak winst te halen is wel een voortdurende prikkel om doelmatig te werk te gaan. Hoe dan de reeds op achterstand staande Defensie een voordeel kan hebben bij het niet hoeven maken van winst, is mij niet erg helder. Het zal duidelijk zijn dat ik het pleidooi van maj Van der Krogt voor afwijzing van privatisering van het hoger onderhoud niet overtuigend vind.

Ook in het editoriaal in hetzelfde nummer (blz. 137) wordt privatisering van het hoger onderhoud afgewezen:

Dat explosieve prijsontwikkelingen bij privatisering bij het onderhoud aan complex, militair materieel niet denkbeeldig zijn lijkt duidelijk. Wij noemen: civiel — zeer goed betaald — personeel, het soms zeer specifieke materieel waarvoor vergelijkingsmaatstaven ontbreken, de geringe betrouwbaarheid van voorspellingen over correctief onderhoud met derhalve kostbare leegloop, geringe series en vrijwel geen reële kans op civiel marktaanbod, betaling van btw (20%), hoge winstmarges, monopoliepositie, spreiding van reservedelen (militair/civiel) waardoor hogere kosten dan momenteel voor „voorraad houden”.

Mij dunkt dat ook op deze redenering nog wel valt af te dingen. Dat „civiel — zeer goed betaald — personeel” tot prijsexplosie zou leiden, vind ik onbegrijpelijk. Dat personeel wordt niet zomaar zeer goed betaald; dáár komt de doelmatige, efficiënte aanpak vandaan, waardoor het eindprodukt concurrerend is. Voorts zal het marktmechanisme een aantal van de genoemde prijsopdrijvende ontwikkelingen (bv. hoge winstmarges en monopoliepositie) wel beteugelen. Het marktmechanisme moet dan wel goed worden ingeschakeld, hetgeen mededinging van over de grens kan betekenen. Kostbare leegloop die het gevolg is van onbetrouwbare voorspellingen over correctief onderhoud (geloof de redactie soms ook niet in de oplossing van maj Van der Krogt inzake de modulaire opbouw?) kan binnen Defensie zeker niet worden voorkomen door het aantrekken van civiel marktaanbod. Als dat al èrgens lukt, is het bij civiele bedrijven. Dat is dus juist een argument pro privatisering. In het editoriaal wordt niet gerept over de voordelen van privatisering: de noodzaak van winst maken die dwingt tot doelmatigheid, het feit dat bedrijven moeten concurreren.

Ik denk niet dat de beide betogen onze beleidmakers in voorkomend geval zullen weerhouden over te gaan tot privatisering. Daarvoor zijn betere argumenten nodig. Allereerst zal moeten worden vastgesteld in hoeverre de defensiebedrijven concurrerend zijn t.o.v. het civiele bedrijfsleven. Indien zij concurrerend zijn, is er voor hen weinig te vrezen. Als zij dat niet zijn, moet worden bezien hoe ons systeem van onderhoud nu en in de naaste toekomst eruit zal zien. Als wij dat weten, kan worden bezien om welke rationele redenen, welk onderhoud binnen Defensie moet geschieden. Dat kunnen operationele redenen zijn, maar het kan ook zijn vanwege het opbouwen en behouden van know-how binnen Defensie. Tegen het privatiseren van het eventueel overige onderhoud valt dan weinig rationeels in te brengen.

A. J. VAN VUREN, bgen inf

Schr. heeft met zijn artikel kennelijk de bedoeling te ageren tegen de gelatenheid waarmee eventueel structureel uitbesteden van hoger onderhoud wordt geaccepteerd (door wie?). Hij gaat aanvankelijk ervan uit dat de (politieke) overweging voor die uitbesteding is dat daarmee „geld kan worden verdiend” (schr. is econoom). En nu moeten wij (maar wie is wij?) bewijzen dat structureel uitbesteden niet goedkoper is dan inbesteden. De reden daarvoor is: „dat moet onze eer te na zijn” (alsof de KL-bedrijven worden gestraft voor hun vastgestelde ondoelmatigheid). Volgens schr. kunnen wij het bewijs leveren door invoering van moderne technieken voor productiebeheersing, zoals MRP/„ARP”. En „waarom zou het civiele bedrijf die uitdaging aandurven (moeten aangrijpen) en Defensie niet?”.

Ik ben van mening dat deze voorstelling van zaken bedrieglijk eenvoudig en onjuist is. Het lijkt mij dat schr. een kapstok heeft gevonden (uitbesteding van hoger onderhoud) om zijn overtuiging (MRP/„ARP”-toepassing leidt tot grotere efficiency) aan de man te brengen. In zijn vorige artikel („Materieellogistiek, een kwestie van bijblijven”; MS 155(1986)(8)368) heeft hij n.m.m. waargemaakt dat het gewoonweg de moeite waard is te onderzoeken in hoeverre de MRP-gedachte kan bijdragen aan verbetering van de beheersing van de instandhouding. In *dít* artikel gaat hij echter te ver door emotionele en prikkelende argumenten te gebruiken om de MRP-gedachte aan de man te brengen. Dat doet afbreuk aan de waarde van het artikel.

Het artikel is te pretentius want het bevat alleen een zinvolle gedachten-gang, die nog wel zal moeten worden geconcretiseerd om tot eventuele feitelijke verbetering te leiden: echte „handvatten” zitten er nog niet aan. Dat komt omdat in de mo-

delvorming de complexiteitsverhogende factor „echelonnering” niet is opgenomen. Eén wapensysteem wordt namelijk in diverse werkplaatsen behandeld. Een belangrijk probleem is daardoor: hoe optimaliseer je kosten van werkplaatsen, exploitatiekosten van typen wapensystemen en inzetbaarheid van eenheden? Schr. heeft m.i. niet aangetoond dat MRP/„ARP” met zekerheid het recept voor de oplossing van dat probleem biedt. Uitbesteding

van hoger onderhoud kan ook een aantrekkelijke complexiteitsreductie betekenen uit een oogpunt van beheersingsverbetering.

Ik hoop dat schr. gewoon zal doorgaan met steeds concreter wordende publikaties over het belang van moderne technieken voor productiebeheersing, maar dan zonder daarvoor kapstokken te zoeken. Hij heeft ze echt niet nodig.

ir. P. J. BONS, maj ts

Hoger onderhoud, een zaak voor derden?

Volgens mij heeft de redactie met dit editoriaal (MS 156(1987)(4) 137), ter inleiding van het artikel „Materieellogistiek in bedrijf”, een tweeledig doel. Enerzijds beoogt zij aan te geven dat „defensiebedrijven waar nodig dienen te rationaliseren en het kwaliteitszorgsysteem en de bedrijfsbesturing nog efficiënter in te richten”. De onderbouwing van die stelling („conclusie”) is: „de defensiebedrijven moeten een ten minste zo grote efficiency kunnen betrachten en kwaliteit kunnen leveren als het bedrijfsleven”. Aan die onderbouwing ligt impliciet het oordeel ten grondslag dat de defensiebedrijven niet voldoende efficiency betrachten en niet voldoende kwaliteit leveren. Dat wordt niet aangetoond.

Anderzijds wordt gesteld dat „het terugdringen van het personeelsbestand en de versterking van de marktpositie van het bedrijfsleven” geen criteria mogen zijn voor de beslissing tot „structurele maatregelen waarbij hoger-echelonstaken worden afgestoten zonder dat daartegenover aantoonbare bedrijfseconomische (lees budgettaire) voordelen staan”. De onderbouwing van deze stelling is: hierdoor ontstaat „de mogelijkheid de overall-beheersbaarheid van het instandhoudingsproces te verliezen”. (De term overall-beheersbaarheid heeft hier volgens mij betrekking op het financiële aspect). Mijn interpretatie van de stelling is: zolang wij geen ef-

ficiencyvergelijking kunnen doen (door het ontbreken van een „gezonde kostenbasis”) tussen defensiebedrijven en civiele bedrijven, mag op grond van politieke doelstellingen zoals „reductie personeelsbestand en versterking marktpositie van het bedrijfsleven” geen beslissing worden genomen om structureel uit te besteden. Die stelling vind ik onvoldoende beargumenteerd en voorlopig ook onjuist.

Als mijn interpretatie van de onderbouwing van de eerste stelling onjuist is, dan verdenk ik de redactie van het gebruik van holle frasen. Als mijn interpretatie van de tweede stelling onjuist is, dan komt dat door de uitermate lastige argumentatiestructuur in het editoriaal.

Een ander bezwaar heb ik tegen het niet ondubbelzinnige gebruik van de term „beheersbaarheid van het instandhoudingsproces”. Aanvankelijk heeft die term betrekking op de organisatie van de instandhouding (effectiviteit: doen wij wat we moeten doen?) en op andere plaatsen in de tekst wordt het financiële aspect bedoeld (efficiency: doen wij wat wij doen tegen voldoende lage offers?).

Op grond van genoemde bezwaren heb ik mijn twijfels over de zinvolheid van de bijdrage aan de discussie over in- of uitbesteding van hoger onderhoud. Ik vind het meer een prikkelende bijdrage.

ir. P. J. BONS, maj ts

Materieellogistiek in bedrijf

In mijn artikel gaf ik mijn mening over hoe de materieellogistiek bij Defensie verder zou kunnen worden verbeterd. Ik probeerde daarmee een discussie uit te lokken, gericht op de verandering van procedureel denken naar denken en handelen in termen van doelmatigheid. In het kader van die discussie stel ik de reactie van bgen A. J. van Vuren zeer op prijs. Hij begint zijn commentaar met de uitspraak dat ik het kennelijk niet eens ben met de stelling dat hoger onderhoud efficiënter in de particuliere sector kan worden uitgevoerd. Die opmerking is in haar algemeenheid juist en het feit dat op dit moment de stelling wel klopt, doet mij dan ook niet besluiten te kiezen voor uitbesteding van het hoger onderhoud, maar op enigerlei wijze te zorgen dat het onderhoud bij Defensie beter beheerst kan worden uitgevoerd. Essentieel daarvoor is een betere planning. Bgen Van Vuren merkt op dat aan de voorwaarden voor een betere planning niet wordt voldaan. Dat is juist en mijn betoog is dan ook erop gericht ervoor te zorgen dat in de toekomst wel aan die voorwaarden wordt voldaan: verzamel systematisch gegevens en doe er wat mee, bouw op een logistieke filosofie gebaseerde informatiesystemen en houd die zodanig flexibel dat actuele gegevens nog kunnen worden ingevoerd en zorg ervoor dat een juiste afstemming van operationele (gebruikers)eisen en logistieke mogelijkheden over en weer plaatsvindt. Natuurlijk kost het veel tijd en

moeite een onderhoudsbeheerssysteem te bouwen en nergens heb ik gezegd dat er geen grote problemen zullen zijn maar men moet ergens beginnen. Dat begin is er met de onderkenning dat er veel meer te plannen (en daardoor te beheersen) valt, dan wij thans doen. Het gaat om het ontwikkelen van een gedachtengang.

Dat wij dan weer een zodanig beheerst logistiek systeem kunnen bereiken dat wij elke vergelijking met het bedrijfsleven aankunnen staat voor mij vast. Voorwaarde is dat wij beschikken over de mensen met de juiste kennis en de juiste attitude. De mensen hebben wij al, de kennis waarschijnlijk ook, alleen de attitude ontbreekt m.i. nog. En dan gaat het niet uitsluitend over de mensen die werkzaam zijn in het materieellogistieke functiegebied, maar ook over de andere functiegebieden, bv. het operationele. Het operationele functiegebied kan niet volstaan met te stellen dat de materieellogistiek alleen moet zorgen voor een maximale materiële gereedheid. Nee, men zal zelf actief moeten bijdragen aan de logistiek door mee te denken en te zorgen voor een juiste afstemming. Zeker, de logistiek is dienstverlenend, maar wat hebben wij aan oefenterreinen en oefenprogramma's als op dat moment onze materiële middelen bij de Technische Dienst staan?

Vervolgens het privatiseren. Het is juist dat ik privatisering niet zie als panacee voor al onze materieellogistieke problemen. Zelfs niet met winst als voortdurende prikkel zoals in het bedrijfsleven. Ten slotte zouden wij gezien onze taak nog een veel sterkere prikkel moeten hebben; bovendien zijn wij aan de Nederlandse belastingbetaler verplicht tot een doelmatige aanpak. Veel aardiger vind ik de opmerking dat de doelmatige efficiënte aanpak in het bedrijfsleven komt door het goed betalen van het personeel. De oplossing voor Defensie ligt dan voor de hand.

Ten slotte wil ik nog iets opmerken over het marktmechanisme. Ik meen dat voor een belangrijk deel van het hoger onderhoud aan wapensystemen het marktmechanisme

slechts in zeer beperkte mate aanwezig is. En voor zover er al sprake is van een (oligopolistische) markt zal een goede communicatie met die markt uitsluitend kunnen plaatsvinden uit een situatie van excellent onderhoudstechnisch beheer. Zolang die situatie niet is bereikt kunnen wij doelmatig uitbesteden ook wel vergeten.

Met de afsluitende alinea van bgen Van Vuren ben ik het eens. Wij moeten ons gaan beraden over hoe ons systeem van onderhoud nu en in de naaste toekomst eruit zal zien. Met mijn artikel tracht ik daaraan een bijdrage te leveren.

***

Als maj Bons mijn artikel nog eens nauwkeurig zou nalezen, zou hem blijken dat het met name gaat om produktiebeheersing bij werkplaatsen boven het ontkoppelpunt, bij Defensiebedrijven dus. Nu blijkt uit onderzoek dat die bedrijven, indien er sprake is van een met civiele bedrijven vergelijkbare efficiency, 20 à 40% goedkoper kunnen werken dan civiele bedrijven. Dat kostenverschil wordt veroorzaakt door een verschil in bereikbare bezettingsgraad (het grootste deel van het werkpakket van de Defensiebedrijven is planbaar), het verschil in renteberekening over investeringen en het verschil in belastingregime. Tegelijk blijkt echter dat momenteel althans een deel van de Defensiebedrijven niet beter of goedkoper functioneert dan civiele bedrijven. Een belangrijke reden daarvoor is de te lage efficiency.

Nu zijn er verschillende deeloplossingen denkbaar. Eén daarvan is de privatiseringsvariant uitbesteden. Een andere deeloplossing kan zijn het vergroten van de efficiency van de Defensiebedrijven. Om allerlei redenen heb ik in mijn artikel voor de laatste gekozen. Vervolgens ben ik op zoek gegaan naar de achterliggende oorzaken van de te lage efficiency. Ik ben tot de conclusie gekomen dat er sprake is van een niet beheerste procesgang. Een van de voorwaarden voor beheersing is planning en ondanks dat er sprake is van een grotendeels planbare werklust ben ik van mening dat er niet

goed, althans te weinig, wordt gepland. Na deze vaststelling ben ik om mij heen gaan kijken naar concepties die zijn te gebruiken om de problematiek tot een oplossing te brengen. Daarbij ben ik terechtgekomen bij MRP II. Veel meer dan een rekenmethode is MRP II een gedachtengang, een filosofie over de wijze waarop processen kunnen worden beheerst. Ik ben van mening dat die filosofie na aanpassing geschikt zou kunnen zijn voor een deel van onze materieellogistiek. In mijn artikel trachtte ik de gedachtenvorming daarover op gang te brengen.

In zijn commentaar verwijt maj Bons mij dat ik dat op een te pretentieuze manier doe en dat ik een te

eenvoudige en onjuiste voorstelling van zaken geef. Reden voor dat commentaar is de echelonnering van het onderhoud bij Defensie. Als excuus voor het niet invoeren van efficiencyverhogende maatregelen ben ik hiervoor echter niet gevoelig, te meer daar het met name gaat om de Defensiebedrijven. Waarin het pretentieuze zit wordt niet nader aangegeven. Wel wil ik opmerken dat het een typische en m.i. te eenvoudige voorstelling van zaken is de onderkende problematiek af te schaffen door uitsluitend te kiezen voor uitbesteding. Ten slotte stel ik vast dat ik op niet nauwkeurig aangehaalde en uit de context van mijn artikel gerukte passages niet zal ingaan.

drs. J. T. M. VANDER KROGT, maj td

Hoger onderhoud, een zaak voor derden?

Bgen Van Vuren richt zich in het laatste deel van zijn reactie ook op het editoriaal (MS 156(1987)(4) 137) en stelt — terecht — dat niet over de voordelen van privatisering wordt gerept. De bedoeling van de redactie was ook geenszins dat te doen. Een beschouwing waarin alle voor- en nadelen, vergt een aanzienlijk bredere en diepere aanpak. Wij beoogden alleen, daargelaten de bekend veronderstelde voor- en nadelen van privatisering, de nieuwe „operatie afslanking burgerpersoneel” te belichten vanwege de nogal voor de hand liggende conclusie dat hierin „twee vliegen in één klap kunnen worden geslagen”. Bij de laatstbedoelde constructie moet nl. niet worden vergeten welke hierbij de voor Defensie negatieve consequenties kunnen zijn (de voordelen zijn — ogenschijnlijk — evident).

Het vertrouwen dat bgen Van Vuren heeft in het marktmechanisme voor het beteugelen van prijsopdrijvende ontwikkelingen, wordt zeker niet onderbouwd door dat zelfde mechanisme voor nieuwe wapensystemen; wij hebben in elk geval onze twijfels. Concurrentie in

sectoren waar hoge investeringen en specifiek materiaal in het geding zijn, is nl. een moeilijk te vervullen voorwaarde.

Dat „onze beleidsmakers” zich door „betere argumenten” dan die in het editoriaal zullen laten leiden is te hopen. De resultaten zijn eerst op de lange termijn te beoordelen.

* * *

Majoor Bons onderkent in zijn reactie op hetzelfde editoriaal twee stellingen. Als eerste noemt hij: *de Defensiebedrijven moeten een ten minste zo grote efficiency kunnen betrachten en kwaliteit kunnen leveren als het bedrijfsleven*. Hij concludeert daaruit dat de redactie daarmee van oordeel is dat *de defensiebedrijven niet voldoende efficiency betrachten en niet voldoende kwaliteit leveren*. Op het gevaar af dat de redactie nu wordt beticht van het gebruik van „holle frasen” (?) . . . wij hebben bedoeld te zeggen dat wij de Defensiebedrijven in staat achten een ten minste zo grote efficiency in acht te nemen als het bedrijfsleven, zonder ons daarbij de mening aan te matigen of momenteel wèl of niét efficiënt wordt gewerkt.

Ten aanzien van de tweede door maj Bons onderscheiden stelling (*het terugdringen van het personeelsbestand en de versterking van de marktpositie van het bedrijfsleven*)

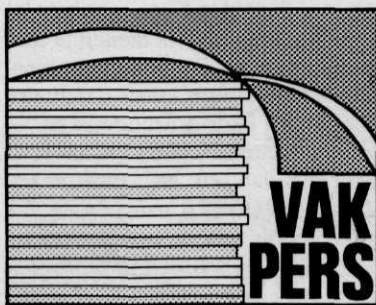
zijn wij inderdaad van mening dat meer factoren een rol dienen te spelen bij de afweging hoger-echelons-taken af te stoten, zoals „militaire noodzaak, bedrijfseconomische of sociale factoren”. Een en ander is door ons dan ook als „redelijk beslissingscriterium” aangeduid. De interpretatie van de tweede stelling dat er *geen beslissing (mag) worden genomen om structureel uit te besteden* zolang er geen efficiencyvergelijking kan worden gedaan, is niet gebaseerd op de tekst van het editoriaal en ook niet onze mening. Wij stellen alleen dat Defensie zich bij een beslissing ter zake bewust moet zijn („alert”) wat de consequenties zijn van een eventuele afstoting voor de („overall”) beheersbaarheid van het instandhoudingsproces. De bezwaren tegen het *niet on-dubbelzinnige gebruik van de term „beheersbaarheid van het instandhoudingsproces”* worden niet gedeeld. Het „beheersen van een proces” moet nu eenmaal geschieden op een veelheid van invloedsfactoren; wij noemen: financiën, tijd, produktiemiddelen (zowel de personele als de materiële) en verwijzen in dit verband naar het bij de Koninklijke landmacht gebezigde KLPP.

Dat maj Bons zijn twijfels heeft over de zinvolheid van de bijdrage aan de discussie over in- of uitbesteding wordt — althans in kwantitatieve zin — gelogenstraft door het feit dat er twee reacties zijn binnengekomen (een record tot dusver in 1987). De mening dat de bijdrage kwalitatief te kort zou schieten vindt wellicht haar oorzaak in de „lastige problematiek”; tot nu toe (sinds 1982) is de Overheid (Defensie inclusief) niet erin geslaagd een afdoende invulling te geven aan het regeringsstreven tot privatisering.

Wij wilden slechts waarschuwen voor geforceerde besluiten in het kader van de afslanking burgerpersoneel.

REDACTIE

Westduitse landmacht en moderne technologie

„Soldat und Technik” van maart jl. is gewijd aan de gevolgen die de moderne technologie heeft voor de Westduitse landmacht. Na een voorwoord, „Herausforderung des Heeres durch neue Technologien” van de inspecteur der landstrijdkrachten (Igen von Sandrart), volgen vijf artikelen over de invloed van de moderne technologie op de commandovoering in de nabije toekomst, op de ontwikkeling binnen de landstrijdkrachten, op de handel en industrie en over het benutten van hoogwaardige technologie voor de behoefterealisatie.

In het artikel over commandovoering geeft bgen Zimmer een opsomming van de kenmerken die aan gevechtsvoering in de Westduitse regio kunnen worden toegekend en waaruit een aantal grondslagen kan worden afgeleid voor de commandovoering. Daarbij typeert hij dat laatste begrip als: het tot werking brengen van een systeem van mensen en middelen waarbij drie relaties zijn te onderkennen, nl. die tussen de leider en het opgedragen doel/de opdracht; die tussen de ondergeschikten en de leider die binnen de opdracht hun handelen bundelt en die tussen middelen en doel/opdracht. Hij bepaalt zich tot de sector inlichtingen (als de belangrijkste grondslag voor de commandovoering) en de sectoren informatieoverdracht en -verwerking, e.e.a. resulterend in een beschouwing over besluit-ondersteunende, geautomatiseerde systemen. In dat betoog wijdt hij o.m. aandacht aan

de opleidingseisen voor het personeel, waarbij hij de problematiek van oudere militairen belicht. In de slotbeschouwing relativiseert schr. de inbreng van de moderne technologie enigzins door te stellen dat voor het denken en doen van de militaire leider een specifieke aanleg is vereist resp. is aangeleerd, voor een belangrijk deel voortkomend uit gevoelsmatigheid. Daarbij worden juiste besluiten genomen en in daden omgezet.

H. Ambos, van Dornier GmbH, gaat nader in op de personeelsopbouw voor technisch hoogwaardige ondernemingen en de daarvoor nodige opleidingen en de cultuur (vertrouwen tussen leiding en medewerkers). Hij wijst op de noodzaak van een door iedereen gedragen management-informatiesysteem op basis waarvan een controle op de realisatie van de doelstellingen (aan de hand van kengetallen) mogelijk is.

In het artikel over benutten van moderne technologie bij de realisatie

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

van de materieelbehoefte belicht bgen Bernardt met name de inlichtingen- en commandovoeringssystemen, noodzakelijk in het kader van de „verdediging voorin”. Hij bespreekt moderne maatregelen tegen luchtlandingsoperaties van de vijand in het achtergebied; kleinschalige automatisering („Arbeitsplatz-Computer”) voor de logistiek, opleiding en administratie; intelligente munitie, raketsystemen en

verschietbare mijnen. Voorts komen aan de orde nieuwe verbindingssystemen (HF and VHF), vercijfer-systemen met microprocessors, lasercommunicatie, en hij behandelt de enorme stijging van de behoefte aan (standaard)programmatuur met de daaraan gerelateerde vraag naar programmeurs (in twintig jaar gestegen met een factor 1000). Tot slot waagt schr. zich aan een aantal interessante voorspellingen waarbij met name zijn visie over de benutting van (kostbare) apparatuur van 6-22 uur i.p.v. 8-17 uur, zal aanspreken in het kader van de deeltijdbanen.

In het laatste artikel wordt nader ingegaan op de door de materieel dienst van de landstrijdkrachten (Heeresrüstung) ter zake gekoesterde opvattingen. De onderscheiden militaire technologiegebieden komen aan de orde, zoals o.a.: infrarood, digitale beeldverwerking, de signaalanalyse, de mm-golftchniek, hogere programmeertalen, waaronder ADA en datacommunicatie. Voorts worden hardware-ontwikkelingen beschouwd en interfaces tussen Heros (het Duitse commandovoeringssysteem) en andere systemen zoals het Amerikaanse Sigma, Adler (Duits vuursteun-informatiesysteem). Ook in dit artikel komen weer de enorme ontwikkelingen naar voren die zijn en worden voorzien in de inlichtingsfeer, ten behoeve van de commandovoering, de vuursteun (waaronder de bestrijding van puntdoelen in de diepte) en prestatieverbetering van de munitie.

Het geheel biedt een zeer interessant overzicht van het heden en de nabije toekomst. Een toekomst die zonder al te veel fantasie gemakkelijk is te projecteren op omstandigheden bij de KL.

Soldat und Technik (1987)(3).

ir. G.M. VANDER LAAN, bgen ts

Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age

door P. Paret (ed), 941 blz. Uitg.: Clarendon Press, Oxford, 1986. Prijs: f 171,45 (p.b. f 54,80). ISBN: 0.19.820098.6

Het is mogelijk dat het verschijnen van dit werk bij oudere lezers enige verwondering heeft gewekt. De titel immers komt heel bekend voor, maar dan denkt men aan „Makers of modern strategy” van Edward Mead Earle, uitgegeven in 1943. Dat is nu reeds zo lang geleden, dat Paret de tijd rijp achtte het veel bestudeerde werk kritisch door te lichten en in moderne en aangepaste vorm opnieuw uit te geven. (Paret is een bekende Amerikaanse professor in de algemene en militaire geschiedenis, die o.a. naam maakte door samen met Howard „Vom Kriege” van von Clausewitz in Engelse vertaling het licht te doen zien.)

Voor deze aanzienlijke taak trok Paret ruim twintig zeer bekende historici en politicologen aan, zoals Howard, Matloff, Weigley en R. R. Palmer.

De nieuwe uitgave is geschied onder handhaving van de oorspronkelijke doelstelling uit 1943: „To explain the manner in which the strategy of modern war developed . . .” en „ . . . that if we are to have a durable peace we must have a clear understanding of the role which armed force plays in international society”. Dit zijn zonder meer doelstellingen, die geldend zijn voor onze tijd.

Zal het nieuwe werk aan de beoogde doelstellingen voldoen? Naar

mijn mening zeer zeker, en ik baseer dat op de volgende evaluatie naar vorm en inhoud.

De 28 hoofdstukken zijn op logische en overzichtelijke wijze ondergebracht in vijf delen, die de ontwikkelingen in het strategische denken sinds de tijd van Machiavelli weergeven: The origin of modern war; The expansion of war; From the industrial revolution to the first world war; From the first to the second world war; Since 1945.

Achtereenvolgens laten de schrijvers van de hoofdstukken de stromingen in het strategische denken en de bijdragen daaraan van vele theoretici, politici en veldheren de revue passeren. Daarbij ligt in het algemeen het accent zodanig op het beoefenen van de strategische wetenschap, dat een meer voor de hand liggende titel mogelijk „The making of modern strategy” zou zijn geweest. Elk van de 28 hoofdstukken is een op zichzelf staande, afgeronde verhandeling. Deze vorm van het werk maakt het zeer toegankelijk voor de in de strategie geschoolde lezer, een toegankelijkheid die wordt ondersteund door de uitgebreide Index, die is onderverdeeld in „Names and subjects” en „Chronological list of the more important wars and campaigns”.

Over de inhoud het volgende. In de inleiding verklaart Paret dat het de bedoeling is geweest de oorspronkelijke opzet van 1943 te handhaven, en dat hij zijn medewerkers grote vrijheid heeft gelaten met betrekking tot de afhandeling van hun onderwerp, geheel volgens hun eigen persoonlijke visie. Wèl zijn de verhandelingen volgens thema en chronologie gegroepeerd.

Van het oude werk zijn drie hoofdstukken gehandhaafd; de inhoud daarvan is namelijk nog steeds van belang voor wetenschappelijke discussie. Het zijn de verhandelingen over Vauban, Frederik de Grote en de relatie tussen militaire en economische macht. Vier hoofdstukken zijn niet meer opgenomen, de inhoud ervan zou minder relevant of goed zijn. Naar mijn mening gaat dit wel op voor de visie van continentale mogendheden op macht ter zee en de verhandelingen over Liddell Hart en de Maginot-conceptie. Het weglaten echter van Whittlesey's zeer goede verhandeling over geopolitiek uit het oorspronkelijke werk acht ik betreurenswaard. De geopolitiek komt immers meestal slechts als fragment aan de orde, integrale theorie erover is nauwelijks voorhanden en bekend, en toch is deze wetenschap nodig om tot een juiste evaluatie van de alom heersende crises en oorlogen te komen. Ten slotte dient nog te worden vermeld dat in de voorliggende uitgave ruim twintig nieuwe onderwerpen aan de orde komen.

Eenvoud is een kenmerk van het ware: door helderheid en logica zijn de meeste verhandelingen zeer goede en onderhoudende lectuur. Staat de inhoud van de 28 hoofdstukken in het algemeen op goed wetenschappelijk niveau, de kwaliteit verschilt nogal. Kan het anders met zoveel verschillende schrijvers? Bepaalde hoofdstukken zoals die van Howard (18) en Bond en Alexander (20) brengen weinig nieuws voor de ingevoerde lezer en „herkauwen” overbekende thema's en standpunten. Pintner, de schrijver van hoofdstuk 13 en Bond onderscheiden zich door grote voorliefde voor eigen werk, waarnaar zij regelmatig verwijzen! De grote vrijheid die Paret zijn medewerkers liet, is er oorzaak van dat het werk niet kan bogen op een onmiddellijk herkenbare logische, doorgaande lijn. Hoewel die er in aanleg wèl is, zal men die voor een belangrijk deel toch zelf moeten vinden. Een zeer goede, volledige verhandeling is die van Carver over „Conventional wars in the nuclear age”, met een kundige strategische

behandeling van bekende oorlogen (Korea, Israël) en minder bekende (India-Pakistan, Irak-Iran en Borneo). Een zeer belangrijk deel van het werk, de „Bibliographical notes”, mag niet onbesproken blijven. Op uitgebreide schaal wordt weergegeven, wat tot op heden over bepaalde onderwerpen is gepubliceerd. De brede en internationale oriëntatie van de door Paret bijeengebrachte schrijvers staat borg voor een bibliografie die niet is beperkt tot uitsluitend Engelstalige bronnen. Integendeel, Duitse, Franse, Italiaanse, zelfs Nederlandse, bronnen worden genoemd; op blz. 87 e.v. de werken van o.a. Uijterschout, Ten Raa en De Bas, Fruin en De Gheyn. Zelfs worden enkele recente symposia vermeld: Freiheit

ohne Krieg (Bonn, 1980) en de Internationale Clausewitz Conferentie (1980).

De waarde van „Makers of modern strategy” zal voor de in de strategie geschoolde lezer vooral worden bepaald door dit gedeelte. Het heeft echter ook voor de geïnteresseerde beginner het grote belang dat het hem het besef zal bijbrengen, dat enig inzicht in de strategie slechts kan worden verworven door voortgaande studie. Zo bezien meen ik dat het een belangrijke bijdrage kan leveren aan de vorming van komende generaties officieren, militaire en politieke wetenschappers, teneinde bij hen juiste inzichten te ontwikkelen omtrent de rol van de strijdkrachten. C. H. GELOK, lkol inf b.d.

van een zich ontwikkelende samenleving. Met een uitstekende behandeling van Wilhelmina Regina sluit de auteur de portrettengalerij.

Wellicht had het boek actueler kunnen zijn met een portret van Juliana erbij, maar wellicht is haar persoonlijke historie nog niet zo „bezonden” dat een evenwichtig portret kan worden geschilderd? Deze vraag is deel van een belangrijker probleem in de benadering van de geschiedenis en markante personen: maken mensen (de) geschiedenis of zijn zij zelf ook slechts voortbrengselen van een tijdgeest waarin zij hun plaats moeten vinden? Schr. maakt het huidige geschiedenisonderwijs het verwijt dat het verleden slechts aan de orde komt via een sociologische optiek. Hij kiest kennelijk voor de personen! Beide benaderingen lijken mij eenzijdig. Er zal sprake zijn van een wederzijdse beïnvloeding, waarin kennis, positie en macht van markante figuren hun — adequate — mogelijkheden vinden binnen hun tijdsgewricht. Maar toch is het aannemelijk dat in de betrekkelijke eenvoud en doorzichtigheid van oudere samenlevingsvormen individuen zichtbaarder invloed zouden kunnen hebben dan in de huidige maatschappij. De samenleving van Juliana Regina is er een van de ontwikkeling van complexe buitenlandse betrekkingen, machtsblokken, supranationale en mondiale organisaties en dito invloeden. In die samenleving, met ongekende emancipatoire stromingen en vèrgaande democratisering, zijn de particuliere dominantie en invloed van één persoon, hoe belangrijk en markant ook, niet meer te traceren. De wijze waarop schr. in zijn boek een markante persoonlijkheid naar voren haalt, zou in dit voorbeeld (de samenleving van Juliana Regina) onvoldoende recht doen aan de tijdgeest en context waarin een dergelijke persoon heeft geleefd. Ik geloof dat een onvoldoende besef daarvan een punt van kritiek op Hintzens studie zou kunnen zijn. Zijn voortreffelijke prestatie blijft daarmee echter volledig intact.

dr. A. A. KLUMPER, kol mpsd

Het verleden spreekt mee

door P. Hintzen, 327 blz., 21 afb., naamreg. Uitg.: J. H. Kok, Kampen, 1986. Prijs: f 32,-. ISBN: 90.242.0744.4

Een rondleiding langs de portretten van onze voorouders. Vertrek na vertrek zullen we doorwandelen . . .

Ziedaar de intentie van de auteur, die hij in het eerste hoofdstuk nadrukkelijk uitspreekt. Die wandeltocht door de portrettengalerij van de Nederlandse historie is gelijk een bezoek aan een museum. Door het zien van vele individuele of specifieke personen of attributen kan men de historische rode draad duidelijk oppakken. Gebeurt het in een museum wel eens dat men vanwege de overvloed aan specifieke informatie de grote lijnen niet kan zien, in deze studie is dat niet het geval. Men krijgt een helder en onthullend beeld van de vaderlandse geschiedenis voorgeschoteld. In vlotte (spreek)taal brengt schr. van tijdperk tot tijdperk belangrijke personages naar voren. Dat gebeurt vaak tot in de details. Het is interessant dergelijke historisch markante figuren zowel als mens, echtgenoot, zoon of dochter, maar ook als leider of politicus geportretteerd te zien.

Zo ontwaren we persoonlijke voorkeuren, relaties en keuzes van importante persoonlijkheden in de kaders en de problemen van hun eigen tijd. Bovendien wordt hun invloed op het bestel waarin zij functioneerden duidelijk en, vooral, begrijpelijk. Zo is het heel frappant de beschrijving te lezen van Clovis en zijn vrouw Clothilde in de periode van de kerstening van Noordwest-Europa, hetgeen uiteindelijk tot de zo belangrijke eenheid van kerk en staat zou leiden.

De auteur is bv. ook erin geslaagd de sfeer, de persoonlijke dilemma's en de sociaal-politieke ontwikkelingen rond de grote figuren tijdens de reformatie te schilderen. Bijna ontroerend is de precisie waarmee hij de stamvader van de Oranjes, in zijn kwaliteiten en zwakheden, en zijn rol tijdens de 80-jarige oorlog beschrijft. De prille Republiek, de Gouden Eeuw, de Franse tijd en de aanloop naar de hedendaagse staatsvorm zijn perioden waaruit Hintzen belangrijke personages als het ware als kralen aaneenrijgt tot een snoer; en uit deze rijgstrengen is „het verhaal van een wording” te destilleren. Die wording karakteriseert de schr. als een telkens terugkerende strijd tussen de „preciezen” en de „rekkelijken” (de principiële en de pragmatici zouden wij nu zeggen), de statica en dynamica

REGELS VOOR KOPIJ- VERZORGING

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen.

Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij, ter wille van de overzichtelijkheid in beknopte vorm.

Met betrekking tot illustraties wordt in het algemeen opgemerkt dat functionele illustraties de waarde en aantrekkelijkheid van artikelen — en dus van het tijdschrift — verhogen.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Boven de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale / Woordenlijst Spellingcommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c. Daarachter evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [ ], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: P. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van tituluur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met 1 beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zónder haken: 1.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9×12 of 13×18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2 Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25×35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over $1\frac{1}{2}$ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éézijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.
- g. Buiten het te reproducere vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp. / naam auteur / nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.). ▶

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen" dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel. Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). ISBN-nummer. Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre

door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. Prijs: DM 20,-. ISBN: ...

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 3,- per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Spui 47, 2511 BL Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooiveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina, incl. bijgeleverde, reproduceerbare illustraties, met een minimum van f 100,-. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,- per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 16 66 29).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Spui 47, kamer G 609, 2511 BL Den Haag (tel. (070) 72 13 68, de heer L. W. Krumbholz).